

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Martina Pešičková

**Taktické postupy překonávání lživé
výpovědi**

Diplomová práce

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Jiří Krupička, Ph.D.

Katedra: Katedra trestního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 1. 1. 2023

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 112 185 znaků včetně mezer.

V Praze dne 1. 1. 2023

.....

Martina Pešičková, diplomantka

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla velice poděkovat vedoucímu diplomové práce JUDr. Jiřímu Krupičkovi, Ph.D. za odborné vedení, vstřícný přístup a cenné rady.

Obsah

Úvod	1
1 Základní terminologie a její vymezení	4
1.1 Výslech a výpověď	4
1.2 Lživá výpověď a její signály	6
1.3 Věrohodnost a pravdivost	10
1.4 Druhy výslechu s ohledem na úplnost a věrohodnost výpovědi vyslychaného 12	
2 Taktické postupy překonávání lživé výpovědi	16
2.1 Základní taktické postupy výslechu	16
2.1.1 Utváření kontaktu mezi osobou vyslychajícího a osobou vyslychanou 16	
2.1.2 Rozbor výpovědi během výslechu	17
2.1.3 Pomoc osobě vyslychané vybavit si zdánlivě zapomenuté	19
2.1.4 Působení na osobu vyslychanou, která lže, případně není ochotna vypovídat vůbec	21
2.2 Dílčí taktické postupy výslechu sloužící k překonávání lživé výpovědi	22
2.2.1 Využití stavu emocionálního napětí vyslychaného	22
2.2.2 Odhalení, objasnění a odstranění příčin nepravdivé výpovědi	24
2.2.3 Stimulace kladných vlastností vyslychaného	26
2.2.4 Využití vnitřních rozporů ve výpovědi a využití rozporů mezi výpovědí a ostatními důkazy	28
2.2.5 Využití reflexivních úvah vyslychaného	30
2.2.6 Křížový výslech	31
2.2.7 Metoda přesvědčování (racionální a emocionální argumentace)	32
3 Některé další metody překonávání lživé výpovědi	34
3.1 Dovolené metody překonávání lživé výpovědi	34

3.1.1	Výslech na místě činu	34
3.1.2	Konfrontace	34
3.1.3	Komunikační strategie	35
3.2	Nedovolené metody překonávání lživé výpovědi	36
3.2.1	Sugesce	36
3.2.2	Reidova technika	38
4	Fyziodetekční vyšetření jako sporný taktický postup překonávání lživé výpovědi ..	41
4.1	Historické souvislosti	41
4.2	Vliv nervové soustavy	42
4.3	Fyziodetekční vyšetření neboli detektor lži a úskalí jeho užití v praxi	43
4.4	Praktické provedení fyziodetekčního vyšetření	45
4.5	Fyziodetekční vyšetření ve světě	46
	Závěr	48
	Seznam použitých zdrojů	51
	Taktické postupy překonávání lživé výpovědi	54
	Tactical methods of overcoming false testimony	55

Úvod

Taktické postupy překonávání lživé výpovědi jsou tématem zejména kriminalistickým, konkrétně náležejícím do kriminalistické taktiky a pod ní spadající problematiky výslechu. Výslech má v trestním řízení své nezastupitelné místo, neboť díky němu orgány činné v trestním řízení získávají kriminalisticky relevantní informace uložené v lidském vědomí. Pouze svědek je tím, kdo kriminalisticky relevantní informace vnímal, zapamatoval si je a je tak způsobilý obsah paměťových stop uložených ve svém vědomí během výslechu reprodukovat. Výslech je tedy významným důkazním prostředkem, v případě obviněného též prostředkem jeho obhajoby. Je starý jako lidstvo samo, to samé platí bohužel i pro lež, jež je negativním jevem vyskytujícím se v řadě výslechových situací. Lež nemá ve výslechu své místo a je nezbytné jí předcházet. Pokud se lži předejít nepodaří, je nutné lživou výpověď řádně a včas identifikovat a za využití taktických postupů dosáhnout výpovědi pravdivé. Pouze tak může dokazování v trestním řízení dostat zásady materiální pravdy, jejímž cílem je zjištění skutkového stavu věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti.

Na výběr tématu taktické postupy překonávání lživé výpovědi měl vliv zejména můj osobní zájem o trestní právo a jeho přesah do kriminalistiky, a s tím související zájem o rozšíření si vlastních obzorů v této oblasti. Dalším rozhodujícím aspektem byl i fakt, že na odhalení a překonání lživé výpovědi neexistuje jednoznačný návod, jedná se tedy o téma rozmanité a stále aktuální.

Cílem mé diplomové práce je zmapovat a zanalyzovat vybrané kriminalisticko-taktické postupy sloužící k překonávání lživé výpovědi, ale i některé další, ať již dovolené či nedovolené, metody překonávání lživé výpovědi a vymezit mechanismus jejich fungování, a to zejména s ohledem na jejich využití v prostředí České republiky. V závěru své diplomové práce bych ráda blíže teoreticky rozebrala problematiku specifického a sporného taktického postupu sloužícího k překonávání lživé výpovědi, kterým je fyziodetekční vyšetření, laicky označované jako detektor lži.

Před zahájením psaní jsem se věnovala zevrubné literární rešerši, díky které jsem se v tématu zorientovala a obstarala si literární a další zdroje v nezbytném rozsahu. Pro samotné psaní jsem jako ústřední metodu zpracování své diplomové práce zvolila metodu obsahové analýzy, která spočívá v rozboru literárních a dalších zdrojů.

Pro přehlednost je diplomová práce uspořádána do jednotlivých kapitol a na ně navazujících podkapitol. První kapitola s názvem základní terminologie a její vymezení se člení do čtyř podkapitol. První z nich definuje a zároveň od sebe odlišuje pojem výslechu a výpovědi. V rámci výslechu bude krátký prostor věnován jeho členění a taktice, jejíž zmínění považuji s ohledem na název diplomové práce za nezbytné. V rámci výpovědi bude věnován prostor jednotlivým fázím jejího utváření a dále jejímu odlišení od podání vysvětlení, které je jejím zvláštním druhem. Druhá podkapitola vymezuje klíčový pojem diplomové práce, a to lživou výpověď. U lživé výpovědi se zaměřím především na její detekci v chování osoby vyslychané, a to jak podle neverbálních a verbálních, tak i podle psychofyziologických projevů. Ve třetí podkapitole se budu zabývat pravdivostí a věrohodností výpovědi. Vysvětlím věrohodnost obecnou i specifickou. Věrohodnost osoby vyslychané i věrohodnost výpovědi jsou klíčovými ukazateli, které mají při detekci lživé výpovědi své nezastupitelné místo. S ohledem na předcházející jsem se rozhodla poslední podkapitolu věnovat jednotlivým druhům výslechu dle klasifikačního kritéria úplnosti a věrohodnosti výpovědi vyslychaného. Nastíním důvody, jež vyslychaného k podání té které výpovědi zpravidla vedou, a zaměřím se podrobněji na základní taktická doporučení k vedení takového výslechu.

Druhá kapitola pojednává o ústředním tématu mé diplomové práce. V první podkapitole se budu zabývat základními taktickými postupy výslechu, které sice nejsou výhradně zaměřeny na překonávání lživé výpovědi, avšak jejich vliv na její úspěšné překonání je zřejmý. S jejich pomocí si vyslychající vytváří prostor pro následnou aplikaci dílčích taktických postupů výslechu sloužících k překonávání lživé výpovědi; těmto se budu věnovat ve druhé podkapitole. Mezi dílčí taktické postupy výslechu sloužící k překonávání lživé výpovědi jsem zařadila využití stavu emocionálního napětí vyslychaného, odhalení, objasnění a odstranění příčin nepravdivé výpovědi, stimulaci kladných vlastností vyslychaného, využití vnitřních rozporů ve výpovědi a využití rozporů mezi výpovědí a ostatními důkazy, využití reflexivních úvah vyslychaného, křížový výslech a metodu přesvědčování neboli racionální a emocionální argumentaci. Druhá podkapitola vymezí mechanismus fungování a podstatu jednotlivých výše uvedených dílčích taktických postupů.

Třetí kapitola předkládá některé další metody překonávání lživé výpovědi. Do této kapitoly jsem se rozhodla zařadit především v praxi využívané či naopak odmítané

metody, které s sebou nenesou příliš velkou vlnu kontroverze. Jedinou na hraně kontroverze se pohybující metodou překonávání lživé výpovědi, která však v českých poměrech nemá většího významu, je Reidova technika. Pro její začlenění jsem se rozhodla především kvůli její proslulosti a známosti ve spojitosti s tématem lživé výpovědi.

Poslední kapitola pojednává o fyziodefekčním vyšetření. Nastíním historické souvislosti a vliv nervové soustavy na jeho využití. Neopomenu zmínit úskalí jeho užití v rámci trestního řízení v České republice. V závěru přiblížím jeho provedení v praxi a okrajově též jeho užití v některých jiných zemích.

1 Základní terminologie a její vymezení

Téma taktické postupy překonávání lživé výpovědi je tématem poměrně specifickým a úzce vymezeným. To samé však nelze tvrdit o terminologii s tímto tématem související, neboť ta je naopak pestrá a široká. Jedním z klíčových pojmů tématu je totiž výslech, jehož problematice se zpravidla věnují celé knihy. Tato kapitola si tedy rozhodně neklade za cíl vymezit základní terminologii v plné šíři, nýbrž definuje vybrané pojmy, jež jsou z mého pohledu pro navazující kapitoly a uchopení předmětu této diplomové práce nezbytné.

1.1 Výslech a výpověď

Výslech a výpověď jsou na první pohled pojmy podobné, mnohdy zaměňované. Z hlediska obsahového je však jejich význam odlišný.

Výslech chápeme jako „*specifickou metodu kriminalistické praxe, při níž se formou výpovědi za zákonem stanovených podmínek a z důvodů stanovených zákonem kriminalisticky získávají právně relevantní informace uložené ve vědomí člověka.*“¹

Výslech lze členit na tři části. První je část úvodní. Zde dochází k prvotnímu utváření kontaktu mezi osobou vyslychajícího a osobou vyslychaného. Pro toto stádium je typické především splnění všech praktických a před samotným výslechem nezbytně nutných náležitostí. Vyslychající nejprve osobu vyslychanou identifikuje a poté jí sdělí příčinu jejího předvolání k výslechu a poskytne jí nezbytné poučení o všech jejích procesních právech i povinnostech. Část, která následuje, se označuje jako monologická. Vyslychaný má v této fázi výpověď plně ve své režii. V této části je kladen důraz na poskytnutí dostatečného prostoru pro vyjádření názoru osoby vyslychané k věci, aby tak nebyly žádné pochybnosti o tom, že je po celou dobu výslechu atmosféra zcela nestranná. Naopak vyslychajícímu je dán prostor pro získání přehledu v množství sdělovaných informací. Vyvrcholením je část dialogická, jejímž smyslem je zpřesnit výpověď, případně uvést na pravou míru nejasnosti a oprostít tak výpověď od vzájemně si odporujících informací, které vzešly z části monologické, a to formou doplňujících otázek vyslychajícího, na které mu vyslychaný musí poskytnout konzistentní odpovědi.

¹ PORADA, Viktor et al. *Kriminalistika: úvod, technika, taktika*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-038-3, s. 246.

Právě v této části výsledku lze aplikovat účelné psychologické prostředky s cílem překonání lživé výpovědi.²

*„Taktikou výsledku se rozumí systém nejefektivnějších taktických postupů pro řešení všeobecného úkolu výsledku, za který se považuje získání pravdivé a úplné výpovědi.“*³ Základní podmínky úspěšného vedení výsledku dle Chmelíka a autorského kolektivu jsou navázání důvěrného vztahu mezi osobou vyslychanou a osobou vyslychající, skutečnost, že vyslychaný si je vědom silné pozice vyslychajícího, a úspěšné utvoření prvotního kontaktu mezi osobou vyslychanou a osobou vyslychající. Pro navázání důvěrného vztahu je klíčový věk i pohlaví obou zúčastněných. Čím menší je věkový rozdíl mezi nimi, tím jednodušeji dojde k navázání důvěrného vztahu. Ve vztahu k pohlaví platí, že navázání důvěrného vztahu je mezi jedinci totožného pohlaví zpravidla snazší. Pokud jde o pozici vyslychajícího, ta musí být již před samotným výsledkem jasně vymezena. Vyslychající tak může učinit svým přístupem k vyslychanému, ze kterého musí být jednoznačně patrné, čí pozice je výhodnější. O silné pozici vyslychajícího svědčí též jeho vystupování ukazující, že jeho vědomosti a zkušenosti z praxe jsou na vysoké úrovni. Nezbytností je detailní obeznámenost s případem. Vyslychající je díky tomu schopen předpovídat, jakým směrem se výsledek bude dále vyvíjet, vhodně zvolenými otázkami tento směr korigovat, k čemuž může využít mimo jiné i rozpory zjištěné ve výpovědích jednotlivých osob.⁴ Úspěšné utvoření kontaktu mezi osobou vyslychanou a osobou vyslychající je stejně významnou podmínkou úspěšného vedení výsledku jako ostatní. Osobně mám za to, že již prvotní sympatie či naopak antipatie panující mezi vyslychajícím a vyslychaným je určující pro to, zda vůbec a v jaké míře bude vyslychaný během výsledku s vyslychajícím spolupracovat.

Výpověď je literaturou definována jako *„sdělení vyslychané osoby, učiněné z důvodů stanovených zákonem před zákonem pověřeným subjektem v průběhu výsledku a zadokumentované podle příslušných právních předpisů.“*⁵

² STRAUS, Jiří et al. *Kriminalistická taktika*. 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-095-6, s. 111–113.

³ SVOBODA, Ivo et al. *Kriminalistika*. Ostrava: Key Publishing, 2016. Učebnice (Key Publishing). ISBN 978-80-7418-259-4, s. 321.

⁴ CHMELÍK, Jan et al. *Rukověť kriminalistiky*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. ISBN 80-86898-36-9, s. 171.

⁵ PORADA, Viktor et al., *Kriminalistika: úvod, technika, taktika*, 2007, op. cit., s. 247.

Po komparaci výše uvedených definic lze konstatovat, že výslech je způsob, jak výpověď získat, a ta je tak jeho konečným produktem.

Každá výpověď se utváří v těchto fázích – příjem informace, její vstřípení do paměti, rozpomínání se na uloženou informaci a její sdělení vyslychajícímu, převzetí informace vyslychajícím a její přenesení do podoby procesně způsobilého důkazu. Někteří autoři literárních děl z oblasti kriminalistiky ještě navíc začleňují jako další fázi opakovanou výpověď, a to z toho důvodu, že při opakovaném sdělování informace se vyslychaný musí rozpomínat nejen na prožité, ale také na již vypovězené, což může v konečném důsledku přinést další nepřesnosti do jeho výpovědi.⁶

Speciálním druhem výpovědi je vysvětlení, které oproti samotné výpovědi není způsobilým důkazním prostředkem (tzn. že na něj v dalším řízení není brán ohled), a proto osoba, jež se dostaví k podání vysvětlení, nemůže naplnit skutkovou podstatu trestného činu křivé výpovědi. I tak na ni podání vysvětlení může mít významný dopad. Typickým případem, ke kterému v praxi často dochází, je sdělení obvinění osobě po podání vysvětlení.⁷ Další odlišnost vysvětlení a výpovědi spočívá v tom, že o vysvětlení se na rozdíl od výpovědi, o které je sepsován protokol o výslechu, sepisuje pouze záznam o podaném vysvětlení. Po formální stránce se záznam o podaném vysvětlení odlišuje zejména tím, že postačuje jeho podepsání výhradně policejním orgánem, nikoli též vyslychaným, resp. osobou podávající vysvětlení.⁸

1.2 Lživá výpověď a její signály

O lživé výpovědi hovoříme, pokud se jedná o „*úmyslné zkreslení, stylizaci, konstrukci*.“⁹ Není to tedy situace, kdy osoba vyslychaná vypovídá nepravdu pouze v důsledku zkreslené vzpomínky, o které však sama nepochybuje. V případě lživé výpovědi vyslychaný vypovídá nepravdu zcela záměrně. K překonávání lživé výpovědi slouží taktické a jiné postupy. Aby však mohlo vůbec dojít k jejich aplikaci, musí vyslychající lživou výpověď nejprve úspěšně rozpoznat.

⁶ KONRÁD, Zdeněk; PORADA, Viktor; STRAUS, Jiří; SUCHÁNEK, Jaroslav. *Kriminalistika: kriminalistická taktika a metodiky vyšetřování*. 2. rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2021. ISBN 978-80-7380-859-4, s. 58.

⁷ Ibid.

⁸ CHMELÍK, Jan et al., *Rukověť kriminalistiky*, 2005, op. cit., s. 174.

⁹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-461-9, s. 379.

Představa, že identifikovat lež ve výpovědi lze pouze na základě řeči těla, je mylná, neboť existují lživě vypovídající osoby, které se během lhaní očnímu kontaktu spíše vyhýbají, ale i lživě vypovídající osoby, které ho při lhaní naopak udržují. Každý jedinec, stejně jako jeho řeč těla, je unikátní. Nonverbální komunikace má význam v případech, kdy chování konkrétního jedince náhle vybočuje z normy, tzn. chová se jinak, než je pro něj typické. Právě v takovém případě mohou neverbální projevy signalizovat lež. U neverbálních projevů je navíc nezbytné mít stále na paměti, že mezi osobami lhoucími se nachází řada obratných lhářů, kteří mají své emoce pod kontrolou, působí vyrovnaně a sebevědomé vystupování jim není cizí. Tito jedinci dokážou pohotově odpovědět i na nepředvídatelné otázky ze strany osoby vyslychající. I u obratných lhářů lze však vyzorovat téměř nepatrné náznaky, které jejich lhaní dokážou odhalit (např. pohyby zornice, koutku úst či obočí).¹¹ Řeč těla tedy rozhodně nelze zcela opomíjet, ale zároveň při rozpoznávání lži nelze vycházet výhradně z neverbálních projevů. Pro úspěšné odhalení lži ve výpověď osoby je nezbytné nahlížet na její výpověď jako na komplexní úkon a vedle projevů neverbální komunikace pečlivě vnímat i obsah sdělovaného.

Vhodnějším identifikátorem lživé výpovědi jsou verbální kritéria. Verbální kritéria hodnotí výpověď z hlediska její obsahové stránky. Čírtková¹² vymezuje následující verbální kritéria nasvědčující lživé výpovědi:

Absence podrobností

Absence podrobností obecně nasvědčuje spíše lživé výpovědi, neboť pokud vyslychaný vypráví z prožitků, jeho sdělení oplývá hojně podrobnostmi, které po zvážení všech individuálních okolností evidentně nemohou být produktem pouhé fantazijní produkce vyslychaného (např. vyslychaný je příliš nezkušený na to, aby mu určité skutečnosti mohly být známy bez toho, aniž by je skutečně prožil).

¹⁰ BOND, Charles F.; OMAR, Adnan; MAHMOUD, Adnan; BONSER, Richard Neal. Lie detection across cultures. *Journal of Nonverbal Behavior* [online]. Human Sciences Press, 1990 (14) [cit. 2022-05-16]. ISSN 1573-3653, s. 189–204. Dostupné z: <https://link.springer.com/article/10.1007/BF00996226> in TIKAL, František. Výslech svědka před soudem a rozpoznání lživé výpovědi. *Bulletin advokacie* [online]. Praha: Česká advokátní komora, 2017 [cit. 2022-05-16]. ISSN 1805-8280. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/vyslech-svedka-pred-soudem-a-rozpoznani-lzive-vypovedi>

¹¹ KOPENCOVÁ, Dagmar. Věrohodnost svědka. *České vězeňství: čtvrtletník pro vězeňství a kriminální prevenci* [online]. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2013 (4) [cit. 2022-05-16]. ISSN 1213-9297, s. 15–16. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/informacni-servis/ceske-vezenstvi/2013/cv4-2013-kompr.pdf>

¹² ČÍRTKOVÁ, Ludmila, *Forenzní psychologie*, 2013, op. cit., s. 381–384.

Hladký průběh

Výpověď, kde veškeré popisované události mají bezproblémový průběh a vše se odehrává bez sebemenších komplikací, je zpravidla lživá. Tato premisa vychází z toho, že ačkoli jedinci průběh událostí plánují do posledního detailu, celá situace se nakonec může odehrát odlišně. Hladký průběh událostí je mnohdy spíše výjimkou než pravidlem, proto hovoří-li osoba vyslychaná o komplikacích a o jejich vyřešení, vypovídá to o tom, že sděluje pravdu.

Chybějící originalita

Další kritérium je založené na předpokladu, že určité osobité prvky sdělované ve výpovědi může znát pouze jedinec, jenž byl svědkem konkrétní individuální situace, nebo se jedná o takové podrobnosti, které vyplývají z individuality samotného pachatele. Originalita se může promítnout jak do obsahu sdělovaného, tak může spočívat v autenticitě emocionálních prožitků.

Vše dává smysl

Pokud ve vyprávění osoby vyslychané vše dává smysl, je to znak lživé výpovědi. Lhoucí osoba, jejímž cílem je všechny o pravdivosti své vlastní verze příběhu ubezpečit, logicky nebude zapojovat do jejího sdělení prvky, které jí samotné nedávají smysl. Přitom nepochopení děje je zcela přirozené a běžné a je naopak znakem pravdivosti.

Žádné asociace

Asociace spočívají ve vybavení si obdobné zkušenosti z dřívější doby, a to na základě podnětu, který tuto dřívější zkušenost osobě vyslychané nápadně připomíná. Pokud jsou ve sdělení osoby vyslychané asociace patrné, zejména sama od sebe hovoří o tom, co se jí honilo hlavou v určitém okamžiku, lze téměř s jistotou říct, že vypovídá skutečnou pravdu. Asociace jsou vyvolávány opravdovými stimuly a jen stěží lze asociační myšlení přesvědčivě napodobit.

Nápadná neměnnost

Panuje mylné přesvědčení, že v případě podání opětovné výpovědi jsou nepřesnosti a odchýlení se od výpovědi původní náznakem lži, proto mnoho svědků z opatrnosti automaticky odmítá opakovaně vypovídat. Pravda je však taková, že každá výpověď se skládá z několika prvků, z nichž některé jsou neměnné a některé lze bez problému pozměňovat a upřesňovat. Platí, že základ výpovědi by měl být vždy konstantní. Pokud tedy osoba vyslychaná náhle změní výpověď v jejím samotném jádru, je třeba zpozornět,

neboť se může jednat o náznak lži. Naopak změnu průvodních okamžiků nelze bez dalšího považovat za náznak lži.

Doplňování výpovědi (přičemž se může jednat i jen o nedůležité drobnosti) svědčí spíše o její pravdivosti. Po čas prvního výslechu si málokdy osoba vyslychaná vybavuje průběh popisované události do detailu, tudíž postupné rozpomínání se je naprosto běžným jevem. Naopak stereotypnost a setrvávání na výpovědi je typické pro lhouty osoby, jejichž výpověď postrádá přirozený vývoj a působí vlivem toho strnule.

Neochota sdělovat informace

Nápadná neochota osoby vyslychané sdělovat informace, přestože jí podle všech dostupných poznatků s největší pravděpodobností známy jsou, je typickým příznakem lži. Neochota sdělovat informace se může projevat náhlým vynecháním části výpovědi považované za plnou rozporů, aniž by došlo k jejímu nahrazení, snahou přesunout pozornost od klíčových dotazů řešením nevýznamných skutečností, dotazy směřujícími na osobu vyslychajícího či používáním neurčitých slovních výrazů.

Poklonkování osobě vyslychajícího

Pokud vyslychaná osoba dělá všechno pro to, aby se zavděčila osobě vyslychajícího, úmyslně podlézavě lichotí a přehání o své neznalosti (např. pan soudce sám rozhodne nejlépe, jak je možné), nasvědčuje to lži.

Freudovské signály

Freudovské signály spočívají například v podřeknutí či zmýlení se a signalizují, že osoba vyslychaná lže, ale působí jí to velké obtíže.

Sklon k extrémům

Extrémní jednání osoby vyslychané, kdy v jednu chvíli poklonkuje osobě vyslychajícího a za moment se stává jedincem arogantním a agresivním, je dalším kritériem nasvědčujícím lživé výpovědi. K výkyvům v chování dochází zpravidla opakovaně po celou dobu výslechu. Typickým jevem vyskytujícím se u lhářů je předčasná obhajoba, kdy se osoba vyslychaná obhajuje, aniž by jí bylo sděleno jakékoli podezření.

Vedle neverbálních a verbálních kritérií nám k rozpoznání lživé výpovědi slouží také psychofyziologické jevy. Psychofyziologické jevy jsou založeny na emocích. Vychází se z toho, že každá emoce má tři dimenze. První je stav naší mysli (např. cítíme obavy, hněv, pocit štěstí). Další jsou viditelné projevy navenek (např. obličejové grimasy, nářek, smích). Tyto dimenze emoce však nejsou objektivně měřitelné. Poslední dimenze je známá

jako fyziologické procesy, které jsou lidskou vůlí neovlivnitelné (např. tep, tlak, dech). Na rozdíl od dvou předcházejících jsou fyziologické procesy přístroji měřitelné. Právě na těchto projevech je založeno tzv. fyziodetekční vyšetření.¹³

Na základě výše uvedeného se domnívám, že nejspolehlivějším ukazatelem lživé výpovědi jsou verbální kritéria. Verbální kritéria poskytují široký prostor pro své užití. Zkušený vyslychající je za jejich pomoci schopen vyvrátit či naopak potvrdit výpověď osoby vyslychané. Vhodně zvolenými otázkami je schopen prokázat evidentní rozporuplnost jednotlivých tvrzení. Neverbální kritéria a psychofyziologické jevy jsou jejich vhodným doplňkem, ale dle mého názoru nikdy nebudou sami o sobě způsobilým prostředkem k vyvrácení lživé výpovědi. Jedinečnost a rozmanitost jednotlivých osob neumožňuje jejich generalizaci a nelze tak pouze na jejich základě činit závěry o pravdivosti výpovědi.

1.3 Věrohodnost a pravdivost

„Věrohodnost je psychologický pojem a označuje to, zda lze výpovědi osoby věřit, tj. že líčí události, které skutečně vnímala (zažila) a zapamatovala si. Je-li výpověď věrohodná, pak to znamená, že vznikla „z paměti“, nikoli z jiných mentálních procesů jako např. z fantazijní produkce anebo z logické konstrukce (tedy záměrné lži). Pravdivost výpovědi je naopak právní kategorií a označuje fakt, že výpověď je pravdivá, tj. koresponduje s realitou. Věrohodná výpověď je také pravdivá, ale odráží pravdu očima svědka.“¹⁴

Věrohodnost je třeba chápat ve dvou rovinách, a to jako věrohodnost obecnou a věrohodnost specifickou. Obecná věrohodnost poskytuje informaci o tom, zda je konkrétní jedinec způsobilý podat přiměřeně věrohodnou výpověď. K učinění takového závěru se vychází z jeho poznávacích schopností a dalších rozhodujících vlastností, které jsou důležité pro jeho schopnost náležitě vnímat, zapamatovat si a následně bez pokřivení reprodukovat. Specifická věrohodnost vypovídá o věrohodnosti konkrétní výpovědi, tedy o tom, zda tato konkrétní výpověď popisuje určitou událost opravdu tak, jak se stala. Obecná věrohodnost je zpravidla předmětem znaleckého zkoumání. U specifické

¹³ BOUKALOVÁ, Hedvika; GILLERNOVÁ, Ilona et al. *Kapitoly z forenzní psychologie*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2020. ISBN 978-80-246-4461-5, s. 256.

¹⁴ ČÍRTKOVÁ, Ludmila, *Forenzní psychologie*, 2013, op. cit., s. 377.

věrohodnosti je kompetence znalců naopak předmětem diskusí. Problém je spatřován především v tom, že pokud má znalec hodnotit věrohodnost specifickou, hodnotí v podstatě pravdivost určité výpovědi, což zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů (dále též jen jako „trestní řád“) jasně zakazuje, když stanoví, že znalci nepřísluší řešení právních otázek ani hodnocení důkazů. Naopak část znalců se domnívá, že zasvěcený znalec dokáže konkrétní výpověď posoudit pouze ve světle psychologických měřítek věrohodnosti, aniž by hodnotil, jestli se určitá událost stala nebo nestala a zasahoval do kompetence soudu. Přestože se názory na tuto problematiku rozcházejí, v praxi je trend znaleckého posuzování věrohodnosti obecné i specifické spíše na vzestupu.¹⁵

Teoretické vymezení uvedených pojmů je poměrně jasné. Problém nastává v okamžiku posuzování věrohodnosti. V ideálním světě by zřejmě platilo, že čím vyšší je obecná věrohodnost určité osoby, tzn. její kognitivní schopnosti jsou na vysoké úrovni, tím vyšší je v jejím případě i specifická věrohodnost, tzn. je zde vysoká pravděpodobnost, že výpověď takové osoby bude pravdivá. V reálném světě toto však neplatí a je možné se setkat jak s případem, kdy osoba s vysokou obecnou věrohodností lže, tak s případem, kdy naopak osoba s nízkou obecnou věrohodností vypovídá pravdu.

Při posuzování obecné věrohodnosti je rozhodující osobnostní struktura dané osoby, tj. o jaký typ osobnosti jde, jaké je její sebevědomí, do jaké míry je schopna sebekontroly, jaká je úroveň její komunikace, o čem vypovídá její charakter, jak funguje její morální kompas a další. Obecně platí, že pokud se jedná o člověka trpícího některou z poruch osobnosti, je jeho obecná věrohodnost nižší.¹⁶

Při posuzování věrohodnosti výpovědi jsou rozhodující následující měřítka – osobnost (tj. obecná věrohodnost), existence či naopak neexistence motivace ke lhaní, verbální a neverbální kritéria věrohodnosti výpovědi včetně psychofyziologických jevů. Obecná věrohodnost a její posuzování je již zmíněna výše. Pokud jde o motivaci ke lživé výpovědi, její příčiny mohou být vnitřního i vnějšího charakteru. Mezi typické vnitřní popudy vedoucí ke lži patří láska, zášť či touha po uznání.

¹⁵ PAVLOVSKÝ, Pavel et al. *Soudní psychiatrie a psychologie*. 4. aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2012. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4332-5, s. 222–223.

¹⁶ KOPENCOVÁ, Dagmar. Věrohodnost svědka. *České vězeňství: čtvrtletník pro vězeňství a kriminální prevenci* [online]. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2013 (4) [cit. 2022-05-16]. ISSN 1213-9297, s. 15–16. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/informacni-servis/ceske-vezenstvi/2013/cv4-2013-kompr.pdf>

Vnějšími okolnostmi vzbuzujícími rozhodnutí vypovídat nepravdu jsou kupříkladu obavy o narušení rodinných vazeb či obavy pramenící z vydírání. Verbální a neverbální kritéria věrohodnosti výpovědi jsou produktem forenzní psychologie. Jedná se o soubor určitých znaků, které lze pozorovat v chování vyslychaného i v obsahu jeho sdělení. Na základě těchto znaků lze učinit závěr o pravděpodobné věrohodnosti či naopak nevěrohodnosti výpovědi, přičemž verbální kritéria vykazují vyšší míru spolehlivosti a je možné z nich vycházet v odůvodnění rozsudku.¹⁷

S tímto názorem se plně ztotožňuji, a to i přesto, že v řadě situací mezilidské komunikace je dle mého názoru řeč těla mnohdy lepším ukazatelem skutečného obsahu sdělení než samotná vyřčená slova. V případě výslechu však nelze toto tvrzení aplikovat. Výslech je situací nepříjemnou a pro většinu vyslychaných osob i vysoce stresující. Za těchto okolností může i pravdivě vypovídající osoba vysílat takové prvky neverbální komunikace, které za jiných okolností signalizují lež (např. třesoucí se hlas či uhýbání pohledem). V případě výslechu je však nervozita naprosto běžná a přirozená a nelze ji automaticky prohlásit za náznak lživé výpovědi.

1.4 Druhy výslechu s ohledem na úplnost a věrohodnost výpovědi vyslychaného

Dle klasifikačního hlediska úplnosti a věrohodnosti výpovědi vyslychaného rozlišuje Němec¹⁸ následující druhy výslechu:

Výslech pravdivě vypovídajícího svědka

Výslech svědka, který má zájem podat úplnou a pravdivou výpověď s sebou zpravidla nenese žádné záludnosti. Kvalita výpovědi je v tomto případě ovlivněna zejména schopností svědka vnímat a zapamatovat si.

Výslech lživě vypovídajícího svědka

Výslech lživě vypovídajícího svědka se řadí mezi náročnější a měl by být svěřen do rukou protřelého vyslychajícího. Pro tento druh výslechu je klíčové především odhalit důvod svědkovi lži, zjistit, co jej k ní vedlo a pokusit se mu objasnit škodlivost jeho rozhodnutí vypovídat lživě. Mezi nejčastější příčiny patří obavy svědka o způsobení

¹⁷ ČÍRTKOVÁ, Ludmila, *Forenzní psychologie*, 2013, op. cit., s. 380–381.

¹⁸ NĚMEC, Miroslav. *Kriminalistická taktika pro policisty*. Praha: EUROUNION, 2004. ISBN 80-7317-036-1, s.199–202.

trestního stíhání sobě či osobě jemu blízké. Ustanovení § 100 trestního řádu pro tyto případy umožňuje svědkovi odepřít výpověď, avšak ten má zpravidla strach, že odepřením výpovědi na své obavy přitáhne nežádoucí pozornost. Další častou příčinou je příslib podat za určitý finanční obnos či jiný přínos takovou výpověď, jež bude ku prospěchu konkrétního jedince. Svědek tak však zpravidla činí, aniž by si byl vědom všech dopadů, které pro něj takové jednání může v budoucnu mít. Vyslýchající má povinnost upozornit svědka na hrozící trestní postih za podání křivé výpovědi spolu s důsledným objasněním všech dopadů. Důležité je zvrátit lživou výpověď svědka ještě před zahájením protokolace. Pokud se totiž svědek lživé výpovědi nakonec dopustí a tato bude důkladně zaprotokolována, je její zvrácení téměř nemožné, neboť svědek bude na podané lživé výpovědi trvat už jen z toho důvodu, aby se trestnímu postihu za podání křivé výpovědi úspěšně vyhnul.

Výslech svědka, jenž se mýlí

V případě výslechu svědka, jenž se mýlí, je nezbytné mít stále na paměti, že tento svědek má zájem podat úplnou a pravdivou výpověď, avšak neúmyslně svou výpověď zkresluje, a to buď proto, že vnímal a zapamatoval si neúplně nebo se na vnímaném a zapamatovaném podepsal odstup času, se kterým svou výpověď podává. K vedení výslechu takového svědka se vyžaduje především trpělivost. Vhodné je zvolit taktiku vedení výslechu dle časové posloupnosti vnímaných skutečností a s důrazem na rozpomenutí se o veškerých podrobnostech. Pro snazší rozpomenutí se lze využít i různých prostředků, které jsou způsobily vzpomínky vyslýchaného oživit (např. mapu).

Výslech pravdivě vypovídajícího obviněného

Obviněný, jenž vypovídá pravdivě, si je vědom škodlivosti svého jednání, projevuje lítost a má zájem přispět k objasnění trestného činu, jehož skutkovou podstatu svým jednáním naplnil. Klíčová je zde druhá část výslechu, tj. monologická část. Pravdivě vypovídajícímu obviněnému je ponechán prostor pro vyjádření jeho názoru k věci, neboť právě tak lze nejjednodušeji získat jeho doznání. Vyslýcháný totiž nikdy přesně nezná výchozí důkazní situaci, a tak během výslechu může pouze předpokládat, že sděluje vyslýchajícímu již známé informace.

Výslech lživě vypovídajícího obviněného

Výslech lživě vypovídajícího obviněného je výslechem nejvíce obtížným. Obviněný zpravidla úmyslně lže proto, aby sám sebe, případně ostatní spolupachatele,

zprostil viny nebo proto, aby do vyšetřování vnesl chaos a odvrátil pozornost vyšetřovatele špatným směrem. Vyslychající, jenž chce lživou výpověď řádně odhalit a včas zvrátit, se musí na vedení výslechu důkladně přichystat, zejména připravit plán výslechu, utřídit si otázky do různorodých okruhů dle výslechové situace, seznámit se důsledně s doposud získanými důkazy a zamyslet se nad časovým sledem kladení jednotlivých otázek a předkládání jednotlivých důkazů. Jakmile vyslychající odhalí rozpory ve výpovědi obviněného, má dvě možnosti.

První možností je okamžitě na odhalené rozpory obviněného poukázat a vyzvat jej k jejich objasnění. Pokud obviněný na lživé výpovědi trvá, přichází na řadu aplikace jednotlivých dílčích taktických postupů výslechu, jež slouží k překonávání lživé výpovědi. Obviněný se v tomto případě zpravidla také vybídně, aby dále uváděl svou výpověď do časových souvislostí a sděloval podrobnosti. Převážná část obviněných si různé varianty lživé výpovědi pečlivě chystá, zacházet do veškerých detailů je však prakticky nemožné a lež ve výpovědi se tak nakonec zpravidla podaří úspěšně potvrdit.

Druhou možností je předpokládanou lživou výpověď řádně zaprotokolovat a až následně ji s využitím doposud získaných důkazů vyvrátit. Tento postup má největší uplatnění vůči sofistikovaným lhářům, případně jejich zdatným obhájčům. Ke zvrácení lživé výpovědi nesmí nikdy sloužit matoucí lži ani neuskutečnitelné přísliby ze strany vyslychajícího.

Výslech lživě vypovídajícího obviněného, jenž obviňuje sám sebe

Výslech lživě vypovídajícího obviněného, jenž obviňuje sám sebe, je v poměrech České republiky poměrně ojedinělou záležitostí. Důvodem tohoto počínání je nejčastěji snaha obviněného vyvinut se ze spáchání závažného trestného činu tím, že se lživě dozná ke spáchání jiného, o poznání méně závažného trestného činu. Dalším důvodem je snaha osoby o zviditelnění se. Obvykle k tomuto počínání dochází u případů, které jsou známy široké veřejnosti z mediálního prostoru, avšak pachatele se až doposud nepodařilo zjistit. Osoba lživým obviněním sama sebe usiluje o získání pověsti geniálního pachatele, jenž je i pro policii nedostižitelný.

Lživě vypovídajícího obviněného, jenž obviňuje sám sebe, je nezbytné bez zbytečného odkladu vyslechnout. Již během prvního výslechu se zpravidla úspěšně podaří pachatelství dané osoby vyvrátit, neboť jí nejsou známy podstatné okolnosti případu a vypovídá pouze o okolnostech vydedukovaných, případně známých široké veřejnosti

z médií. Řádné vyvrácení lživé výpovědi za této situace je však stejně nezbytné jako u situací předcházejících, neboť orgány činné v trestním řízení mají v souladu s ustanovením § 2 odst. 5 trestního řádu vždy povinnost prověřit veškeré podstatné okolnosti případu, a to i v případě, že se obviněný dozná.

Výslech lživě vypovídajícího obviněného, jenž obviňuje ostatní

Výslech lživě vypovídajícího obviněného, jenž obviňuje ostatní, je orgánům činným v trestním řízení v České republice velice dobře znám. Tato situace je typická pro případy spolupachatelství, kdy během výslechu každý ze spolupachatelů všemi možnými prostředky usiluje o přenesení viny na ostatní. K odhalení lživé výpovědi v těchto případech dochází díky porovnání podané lživé výpovědi s doposud zjištěnými důkazy a s výpověďmi zbývajících spolupachatelů.

Výslech obviněného, jenž odmítá vypovídat

Každý obviněný má dle ustanovení § 33 odst. 1 trestního řádu právo nevypovídat. Pokud se tedy obviněný rozhodne nevypovídat, nelze jej žádným způsobem donutit. Vyslýchající tak má pouze jedinou možnost, a to zdůraznit vyslychanému důležitost jeho výpovědi, která je zároveň prostředkem jeho obhajoby. Vyslýchající tedy může obviněného pouze vést k uvědomění si prospěšnosti jeho výpovědi, která je jeho jedinou možností, jak k obvinění může vyjádřit své stanovisko a ohradit se vůči němu.

2 Taktické postupy překonávání lživé výpovědi

Pokud se vyslychajícím podaří v průběhu výslechu lež ve výpovědi úspěšně odhalit, otevírá se prostor pro aplikaci vhodných taktických postupů k jejímu překonání. K tomu slouží zejména dílčí taktické postupy výslechu, jež jsou součástí jednoho ze základních taktických postupů výslechu nesoucího název působení na osobu vyslychanou, která lže. V této kapitole bude věnován prostor nejen dílčím taktickým postupům výslechu, ale též základním taktickým postupům výslechu, neboť s výjimkou pomoci osobě vyslychané vybavit si zdánlivě zapomenuté mají všechny ostatní významný podíl na překonávání lživé výpovědi. Například úspěšně navázaný kontakt mezi vyslychajícím a vyslychaným je z mého pohledu základem úspěchu pro překonání lži, bez něj je spolupráce s osobou vyslychanou znatelně horší. Rozbor výpovědi během výslechu je zase klíčovým postupem pro rozpoznání lživé výpovědi řádně a včas.

2.1 Základní taktické postupy výslechu

2.1.1 Utváření kontaktu mezi osobou vyslychajícím a osobou vyslychanou

„Formování psychologického kontaktu je proces, při kterém se vhodně působí na psychiku vyslychaného za účelem vyvolat či posilnit zájem vyslychaného, pravdivě a úplně vypovídat. Navázání psychologického kontaktu znamená navodit takovou atmosféru, kdy vyslychaný silně pociťuje potřebu vypovídat pravdivě a má zájem tuto potřebu realizovat. Pokud se podaří psychologický kontakt navázat, je nutné ho udržet po celou dobu výslechu.“¹⁹

Na úspěšném formování kontaktu mezi vyslychajícím a vyslychaným se podílí především způsob zabezpečení účasti osoby vyslychané u výslechu, atmosféra panující při výslechu, kultivované vzezření a zdvořilé chování vyslychajícího, patřičně zvolený způsob obeznámení osoby vyslychané se skutečnostmi, o nichž bude vyslychána, a jejími procesními právy a povinnostmi, přizpůsobení navazujícího postupu vyslychanému (tj. odlišný přístup k mladistvému, zdravotně indisponovanému atd.).²⁰

¹⁹ SVOBODA, Ivo et al., *Kriminalistika*, 2016, op. cit., s. 322.

²⁰ PORADA, Viktor et al., *Kriminalistika: úvod, technika, taktika*, 2007, op. cit., s. 253.

S ohledem na výše uvedené by ideální postup mohl vypadat zřejmě následovně. Vyslýchaný je k výslechu včas písemně předvolán. Vyslýchající se předem podrobně seznámí s případem i všemi jeho specifiky a v závislosti na tom připraví vhodnou taktiku výslechu (např. oběť trestného činu znásilnění bude vyslýchat s velkou dávkou ohleduplnosti a lidskosti, aby nedocházelo k její sekundární viktimizaci). Kromě taktiky výslechu bude dbát i na své vzezření, proto v den konání výslechu zvolí oblečení působící seriózním dojmem. K vyslýchanému se vždy chová slušně a s respektem. Atmosféru výslechu a navázání psychologického kontaktu podpoří podáním ruky a představením se, nabídkou židle k sezení či pohoštěním kávou nebo vodou. Před zahájením samotného výslechu seznámí vyslýchaného se vším potřebným a ujistí se, že poučení dostatečně porozuměl. Z tohoto postupu je patrné, že všechny předpoklady pro úspěšné navázání kontaktu mezi vyslýchajícím a osobou vyslýchanou byly naplněny.

Pokud nedojde k úspěšnému utvoření kontaktu mezi osobou vyslýchajícím a osobou vyslýchanou, hovoří teorie o tzv. psychologickém střetu neboli konfliktu. Nejčastěji tento střet vzniká za situace, kdy osoba vyslýchaná podání výpovědi odepře zcela nebo se rozhodne pro podání výpovědi lživé.²¹

2.1.2 Rozbor výpovědi během výslechu

Rozbor výpovědi je uskutečňován po celou dobu výslechu, tedy od úvodní části přes část monologickou až do vyvrcholení, kterým je část dialogická. Rozbor výpovědi si klade za cíl především zhodnotit, zda je výpověď pravdivá a věrohodná, a dále získat stanovisko osoby vyslýchané ke skutečnostem, o nichž je vyslýchána.²² Dle Strause a autorského kolektivu²³ mohou vyslýchajícímu k orientačnímu odhadu věrohodnosti výpovědi již během výslechu dopomoci následující ukazatele:

Porovnání výpovědi a ostatních důkazů

Vzájemně odporující si výpověď s ostatními důkazy může mít dvě příčiny. V první řadě může být příčinou rozporů mezi výpovědí a ostatními důkazy působení negativních vlivů na některý z činitelů, jež mají význam při utváření paměťové stopy, tj. schopnost vnímat, zapamatovat si, myslet a reprodukovat informace. V tomto případě dochází

²¹ MUSIL, Jan; KONRÁD, Zdeněk; SUCHÁNEK, Jaroslav. *Kriminalistika*. 2. přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 80-7179-878-9, s. 331.

²² STRAUS, Jiří et al., *Kriminalistická taktika*, 2008, op. cit., s. 117.

²³ Ibid, s. 117–118.

ke zkreslení sdělované informace neúmyslně. Druhou příčinou rozporů mezi výpovědí a ostatními důkazy je lživě vypovídající vyslýchaný. Za této situace je sdělovaná informace vyslýchaným zkreslena zcela záměrně.

Vnitřní soulad či nesoulad mezi sdělenými údaji

Důvodem nesouladu ve výpovědích totožného vyslýchaného o totožných okolnostech je fakt, že téměř žádná lživě vypovídající osoba není schopna promyslet sled veškerých událostí do všech podrobností. Při opakovaném výslechu se v její výpovědi často vyskytují nepatrné odchylky od výpovědi původní, kterých se dopouští neúmyslně v důsledku toho, že již zapomněla, co k dané věci dříve vypověděla, nebo se naopak původně sdělené skutečnosti rozhodne nahradit záměrně, protože již nezapadají do její verze příběhu.

Prověření dalších okolností

Mezi okolnosti, které je nezbytné po celou dobu výslechu zvažovat, patří zejména úvaha, zda vyslýchaná osoba mohla skutečnosti, které sděluje, vůbec znát, zda je reálné, aby její informace pocházely od konkrétního tvrzeného původce, či zda situace, za které vnímala, opravdu umožňovala uchovat v paměti určité skutečnosti.

Řeč těla

Chování vyslýchaného po dobu výslechu je odrazem jeho psychického rozpoložení, ukazatelem svědčícím o věrohodnosti výpovědi, ale také nástrojem sloužícím k uplatňování vlivu na vyslýchaného. Prvním a nejvýznamnějším z nástrojů nonverbální komunikace je výraz tváře. Z lidské tváře lze poměrně úspěšně vyčíst pocity, které vyslýchaný aktuálně prožívá, tj. obavy, žal či naopak štěstí. Obezřetnost je namíste při výslechu osob, jež byly výslechu za svůj život již několikrát podrobeny, neboť tyto umí své pocity úspěšně maskovat. Důležitým ukazatelem svědčícím například o nejistotě či neupřímnosti osoby vyslýchané je oční kontakt. Určité závěry o psychickém rozpoložení jedince lze učinit zejména na základě toho, zda se vyslýchaný navázání očního kontaktu spíše straní, či nikoli. Sledovat lze také pohyby těla. O vnitřním neklidu osoby vyslýchané vypovídá především nadbytečná aktivita (např. hraní si s klíči či s knoflíky na oděvu). Posledním nástrojem neverbální komunikace, který lze využít jako pramen informací, je postoj těla. Vztyčená hlava a vypnutý hrudník jsou znakem sebejistoty, naopak skloněná hlava a pokleslá ramena jsou příznačné pro rozpaky a pochybnosti na straně vyslýchaného.

Po přečtení výše uvedených charakteristik si lze lživě vypovídající osobu představit jako osobu s vyděšeným výrazem ve tváři, která se neustále vyhýbá jakémukoli očnímu kontaktu, často se dívá do země, její ramena a hrudník jsou schoulená a mezi prsty svírá knoflík na rukávu své košile, který stále dokola rozepíná a zapíná. Je více než zřejmé, že pouze na základě těchto kritérií nelze učinit jednoznačný závěr o lživé výpovědi, protože stejné chování je typické například i pro osobu, jež podlehla nervozitě ze samotné výslechové situace. Zkušený vyslychající musí hodnotit chování osoby společně s obsahem jejího sdělení. Řeč těla mu může posloužit pouze jako určitý identifikátor lživé výpovědi. K odhalení lži však vyslychající musí dospět za pomoci kladení vhodně zvolených otázek, na které vyslychaný nedokáže logicky a s patřičnou věrohodností odpovědět.

Rozbor výpovědi během výslechu tedy poskytuje vyslychajícímu prostor pro pochopení předpokladů zrodu klíčových událostí, jež se staly, předpokladů osoby vyslychané správně vnímat, zapamatovat si a reprodukovat, odhalení rozporů uvnitř výpovědi či mezi výpovědí a ostatními důkazy, odhalení mezer ve výpovědi či naopak odhalení výpovědi obsahující fakta, která osoba vyslychaná zákonitě nemohla vnímat. Vyslychaný je následně schopen posoudit ochotu vyslychaného vypovídat a po učinění závěrů vybrat odpovídající taktický postup výslechu, jež povede k dosažení úplné, pravdivé a věrohodné výpovědi.²⁴

2.1.3 Pomoc osobě vyslychané vybavit si zdánlivě zapomenuté

Pomoc osobě vyslychané vybavit si zdánlivě zapomenuté se řadí mezi základní taktické postupy výslechu, avšak se lživou výpovědí nemá tento taktický postup prakticky nic společného. Totožně jako u lživé výpovědi platí, že výpověď nekoresponduje s realitou. Na rozdíl od lživé výpovědi nemá však výpověď nekorespondující s realitou svůj původ v úmyslném jednání osoby vyslychané. Osoba, která podává výpověď, vypovídá sice způsobem, který realitě neodpovídá, nebo nevypovídá o určitých skutečnostech vůbec, avšak příčinou toho není úmyslná lež nebo úmyslné zadržování informací, nýbrž působení určitých negativních vlivů na její výpověď.

Tento druh pomoci má využití především v případě svědků, kteří mají zájem podat úplnou a pravdivou výpověď, ale popisované události jsou v jejich mysli pozměněné,

²⁴ PORADA, Viktor et al., *Kriminalistika: úvod, technika, taktika*, 2007, op. cit., s. 253.

neúplné či jsou produktem jejich mylné reprodukce. Obviněný, který se určitého skutku opravdu dopustil, zpravidla velice úspěšně uchovává v paměti všechny významné skutečnosti i podrobnosti s nimi související. Obdobně jako obviněný je na tom poškozený, který si skutek včetně podrobností pamatuje především proto, že je celou událostí niterně zasažen. Při výslechu poškozených je však vždy nezbytné mít na paměti, že jejich schopnost vnímat mohla být i přesto neodpovídající, neboť na ni může mít vliv intenzivní zážitek, který prožil. Základním doporučením při poskytování pomoci osobě vyslychané vybavit si zdánlivě zapomenuté je využití asociací, protože lidské vnímání je na nich založeno, a v důsledku toho mohou přispět i k vybavení si určité informace. K obnově asociací lze přispět za pomoci různých nákresů, map či schémat. Hrozbou je v tomto případě především sugesce, která může být příčinou vštípení určité nesprávné odpovědi osobě vyslychané. Zbývající doporučení mají svůj původ v kriminalistické taktice a jedná se zejména o požadavek, aby výpověď osoby vyslychané sledovala určitou časovou posloupnost, vycházela z klíčových podrobností (např. v kolik hodin dorazila osoba na místo), pátrala po příčině určitého důsledku a v neposlední řadě byla také co nejpodrobnější. K vybavení si zdánlivě zapomenutého může přispět také využití některých zvláštních způsobů dokazování, tj. prověrka výpovědi na místě, rekognice nebo konfrontace. Klíčovým a nejdůležitějším doporučením je poskytnutí dostatečného času a prostoru vyslychanému při vybavování si zdánlivě zapomenutého.²⁵

Pomoc osobě vyslychané vybavit si zdánlivě zapomenuté má dle mého názoru význam zejména v případech, kdy má osoba vyslychaná i přes veškeré překážky zájem na poskytnutí úplné a pravdivé výpovědi. Její zájem je totožný se zájmem vyslychajícího a oba činí vše potřebné k tomu, aby vytyčeného cíle mohlo být dosaženo. Vyslychající je pro vyslychaného jakýmsi partnerem, který pomáhá udat jeho výpovědi správný směr. Naopak, v případě lživě vypovídající osoby má zájem na dosažení úplné a pravdivé výpovědi pouze vyslychající. Lživě vypovídající tedy zpravidla nechce s vyslychajícím jakkoli kooperovat, a naopak se vůči němu vymezuje do opozice.

²⁵ NĚMEC, Miroslav, *Kriminalistická taktika pro policisty*, 2004, op. cit., s. 209–210.

2.1.4 Působení na osobu vyslychanou, která lže, případně není ochotna vypovídat vůbec

„Psychologické působení na nepravdivě vypovídajícího znamená vhodně působit na city a rozum vyslychaného, v souladu s požadavkem zákonnosti, etiky a morálky, s cílem dokázat nesmyslnost a neudržitelnost nepravdivé výpovědi. Při překonávání orientace vyslychané osoby vypovídat nepravdivě je třeba zavrhnout metody, které jsou založeny na lži vyslychaného, nebo metody charakterizované zjevným či skrytým psychickým nebo fyzickým násilím.“²⁶

K brzké identifikaci lži ve výpovědi mohou přispět v přípravné fázi výsledku získané informace o okolnostech případu a vyslychaném jedinci. Po odhalení lži je vždy nezbytné předně pátrat po skutečnosti, která v osobě vyslychané vzbudila rozhodnutí vypovídat lživě. Nejčastějším lhářem je samozřejmě obviněný a převládající pohnutkou je pokus o zproštění viny. Ne vždy zproštění viny přichází do úvahy. V těchto situacích se obviněný mnohdy spokojí i s tím, aby jeho trestní stíhání probíhalo na svobodě. Dalším jeho motivem může být též strach z postoje, jaký k němu zaujme jeho rodina nebo zaměstnavatel, a z toho současně plynoucí obavy z narušení rodinných vazeb či z ukončení pracovního poměru. Prostředkem použitelným k působení na osobu vyslychanou, která lže, případně není ochotna vypovídat vůbec, je tzv. psychologické působení (přesvědčování). Psychologické působení (přesvědčování) čerpá z poznatků o vyslychaném, poznatků o jeho momentálním psychickém stavu, atmosféry výsledku a doposud zjištěných důkazů. Za všech okolností musí být prováděno v souladu se zákonem a při splnění všech zákonných předpokladů. Nedovoleným ovlivňování ze strany vyslychajícího by bylo využívání lživých tvrzení, klamů, sugescí či neuskutečnitelných příslibů. Takto získaný důkaz by nebyl považován za důkaz získaný v souladu s právními předpisy trestního práva procesního a odpovídající morálním zásadám, na nichž je vystaven právní stát. K ovlivnění vyslychaného bývá využíváno například postupu založeného na zdůrazňování a vyzdvihování jeho pozitivních vlastností. Smyslem tohoto postupu je vzbudit ve vyslychaném pocity vedoucí k pochopení škodlivost činu, jehož se dopustil. Během psychologického působení na osobu vyslychanou může být velice užitečný předcházející rozbor výpovědi získané během monologu vyslychaného.

²⁶ SVOBODA, Ivo et al., *Kriminalistika*, 2016, op. cit., s. 325.

Vyslýchající zde může odhalit nesrovnalosti, které mu mohou posloužit k formulování jasně a takticky zvolených dotazů. Psychiku vyslýchaného tíží především pocíťovaný nesoulad mezi prožitou realitou a vykonstruovanou lží, v důsledku čehož se na své odpovědi musí plně soustředit a podrobovat je neustálé kontrole. To zapříčiňuje, že vyslýchaný věnuje daleko méně pozornosti logičnosti jeho výpovědi jako celku. Příležitým výběrem taktiky kladení otázek (zejména odpovídající tempo, hlasitost, pomlky, emotivita hlasu) lze u vyslýchaného docílit stavu, kdy se jeho lživá výpověď stane nadále neobhajitelnou. Vyslýchaný prožívá silnou vnitřní tenzi a sám si postupně uvědomuje, že sdělení pravdy je vysvobozením, které přinese úlevu jeho svědomí a prožívané vnitřní tenze jej zbaví.²⁷

Kriminalistická taktika vypracovala pro potřeby psychologického působení na osobu vyslýchanou, která lze tzv. dílčí taktické postupy výslechu sloužící k překonávání lživé výpovědi.

2.2 Dílčí taktické postupy výslechu sloužící k překonávání lživé výpovědi

2.2.1 Využití stavu emocionálního napětí vyslýchaného

Emocionální napětí pocíťuje jak ten, kdo protiprávně jednal, tak ten, kdo byl takového jednání svědkem či dokonce obětí. Emocionální napětí jedince způsobuje i povinnost dostavit se k podání výpovědi před orgány činné v trestním řízení. Nejvyšší nárůst však nastává v případech, kdy se osoba vyslýchaná záměrně rozhodne pro podání lživé výpovědi. Za těchto okolností nabývá emocionální napětí takových rozměrů, že vyslýchaný mnohdy dojde k přesvědčení, že podání pravdivé výpovědi je jedinou možností, jak dosáhnout úlevy od prožívaného tíživého napětí.²⁸

Tento taktický postup je tedy založen na předpokladu, že osoba vyslýchaná se po dobu výslechu nachází ve stavu emocionálního napětí, jehož příčiny mohou být různorodé. Původcem tohoto stavu může být nezvyklá pozice, do které se vyslýchaný dostal, nebo též pocíťovaná odpovědnost za výsledek výslechu. Osoby podezřelé

²⁷ STRAUS, Jiří; NĚMEC, Miroslav et al. *Teorie a metodologie kriminalistiky*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-214-1, s. 235–236.

²⁸ BOUKALOVÁ, Hedvika; GILLERNOVÁ, Ilona et al., *Kapitoly z forenzní psychologie*, 2020, op. cit., s. 179.

či obviněné prožívají emocionální napětí nejčastěji kvůli obavám z uložení trestu. Téměř u každého jedince je tedy určitá míra emocionálního napětí patrná. Vyslychající, který využívá tohoto taktického postupu, může tuto míru emocionálního napětí ještě vystupňovat. Způsob, jakým toho docílí, je vhodné zvolit v návaznosti na procesní postavení vyslychané osoby. Pokud se jedná o svědka, nejefektivnější bývá opětovné zdůraznění a zopakování dopadů, které pro osobu v procesním postavení svědka může mít lživá výpověď. Svědek má totiž na rozdíl od osoby obviněné povinnost vypovídat úplnou pravdu a nic nezamlčet, pokud se tedy rozhodne lhát, vystavuje se tak nebezpečí naplnění skutkové podstaty trestného činu křivé výpovědi. Ihned na počátku výslechu je také žádoucí vyslechnout svědka o všeobecně známých skutečnostech případu a získat tak na úvod pravdivou výpověď. Pro svědka je pak vysoce nekomfortní přechod od vypovídání pravdy ke lži a jeho zamýšlený záměr poskytnout lživou výpověď může být tímto způsobem úspěšně zvrácen. Emocionální napětí u osoby podezřelé či obviněné je ještě zřetelnější než v případě svědka. Osoby v tomto procesním postavení obvykle sdělují při výslechu lživé informace, v důsledku čehož jsou sužovány myšlenkami, že dojde k odhalení jejich lží. Výjimkou jsou recidivisté a pachatelé méně závažné trestné činnosti, u kterých je míra emocionálního napětí zpravidla nižší. Podmínkou úspěšné aplikace tohoto dílčího taktického postupu je provedení výslechu pachatele s co nejmenším časovým odstupem od spáchání trestného činu, případně s co nejmenším časovým odstupem od pachtelova zadržení policejním orgánem. Bezprostředně po spáchání trestného činu se pachatel nachází ve stavu emocionálního napětí, které podnítila samotná trestná činnost, a z toho je vhodné těžit. S odstupem času si totiž řada pachatelů promyslí svou taktiku a snaží se prvotní poskytnutou výpověď vzít zpět, případně zlehčuje určité skutečnosti. Vyslychající je pachatelem často nařčen, že ho k podání výpovědi v této podobě v podstatě donutil. Aby vyslychající této situaci předešel, je nezbytné bezprostředně prověřit výpověď a opatřit potřebné důkazy. Jakmile má výpověď oporu v provedeném dokazování, utvoří se v mysli osoby vyslychané pomyslná překážka. Osoba vyslychaná si již bude dobře vědoma, že jakékoli další pokusy o vzetí zpět či zlehčování prvotní pravdivé výpovědi se budou vyslychanému jevit pouze jako účelové.²⁹

Čím delší časový úsek uplyne mezi spácháním trestného činu a zadržením pachatele policejním orgánem, tím rapidnější je pokles emocionálního napětí pachatele.

²⁹ PORADA, Viktor et al., *Kriminalistika: úvod, technika, taktika*, 2007, op. cit., s. 255.

Provedení výslechu pachatele s co nejmenším časovým odstupem od jeho zadržení se doporučuje především z důvodu, že za této situace lze těžit z momentu překvapení a z něho pramenící nepřipravenosti pachatele. Přípravenou výpověď stejně jako falešné alibi pachatel obvykle ze své paměti již dávno vypustil. Pokud tedy dojde k výslechu ihned po jeho zadržení, má vyslyšající možnost získat výpověď, jež bude plná mezer a nepřesností, a v důsledku toho v budoucnu jednodušeji zpochybnitelná.³⁰

Osobně považuji tento dílčí taktický postup za dokonalý nástroj, neboť emocionální napětí je pro každého jedince (včetně pachatele trestné činnosti) obtížně ovladatelné. Emoce se totiž často pohybují za hranici naší kontroly. Tato hranice je samozřejmě u jednotlivců odlišná. Ovládat své emoce a zcela potlačit pocíťované vnitřní emocionální napětí mnoho vyslyšaných nedokáže, a právě toho tento dílčí taktický postup využívá. I vyslyšaný, který si svou lživou výpověď pečlivě připraví, svádí v průběhu výslechu souboj s emocionálním napětím. Zkušený vyslyšající je způsobilý tento pocit u vyslychaného podpořit a vystupňovat jej do takových rozměrů, že vyslychaný toto napětí nedokáže již nadále snášet a raději poskytne pravdivou výpověď.

2.2.2 Odhalení, objasnění a odstranění příčin nepravdivé výpovědi

Tento dílčí taktický postup vychází z předpokladu, že lživá výpověď je vždy něčím zapříčiněna. Vyslyšající podrobuje pečlivému a detailnímu rozboru podanou výpověď a doposud opatřené důkazy. Na základě tohoto rozboru zformuje domněnku o pravděpodobné příčině lživé výpovědi. Během výslechu pak usiluje o prověření oprávněnosti této domněnky. Pokud dospěje k závěru, že se jedná o domněnku oprávněnou a odhalí tak úspěšně příčinu, usiluje o její odstranění, pokud je to možné. Odstranění příčin nepravdivé výpovědi je způsobilé přimět osobu vyslychanou k poskytnutí úplné a pravdivé výpovědi. Podmínkou úspěšného odstranění příčin nepravdivé výpovědi je existující důvěrný vztah mezi osobou vyslychanou a osobou vyslyšajícího. Účinným nástrojem podporujícím důvěru mezi nimi je institut utajení totožnosti svědka ve smyslu ustanovení § 55 odst. 2 trestního řádu.³¹ V tomto ustanovení stojí, že „*Nasvědčují-li zjištěné okolnosti tomu, že svědku nebo osobě jemu blízké v souvislosti s podáním svědeckví zřejmě hrozí újma na zdraví nebo jiné vážné nebezpečí porušení jejich základních práv, a nelze-li*

³⁰ GILLERNOVÁ, Ilona; BOUKALOVÁ, Hedvika et al. *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1293-3, s. 188–189.

³¹ MUSIL, Jan; KONRÁD, Zdeněk; SUCHÁNEK, Jaroslav, *Kriminalistika*, 2004, op. cit., s. 334.

ochranu svědka spolehlivě zajistit jiným způsobem, orgán činný v trestním řízení učiní opatření k utajení totožnosti i podoby svědka; jméno a příjmení a jeho další osobní údaje se do protokolu nezapisují, ale vedou se odděleně od trestního spisu a mohou se s nimi seznamovat jen orgány činné v trestním řízení v dané věci.“³² Pokud se tedy jedná například o svědka, který lže proto, že má strach o své zdraví či zdraví osoby jemu blízké, je tento institut jednoznačnou volbou, neboť osobě vyslychané poskytne kýžený pocit bezpečí, který jí plně otevře prostor pro poskytnutí pravdivé výpovědi.

Obavy o zdraví své či zdraví osoby blízké jsou však pouhou výsečí možných příčin nepravdivé svědecké výpovědi, kterých je nepřehledné množství. Typickými motivy nepravdivé svědecké výpovědi ve prospěch podezřelého nebo obviněného jsou zejména strach a obavy z reakce osoby obviněné, přátelský, případně příbuzenský poměr či poskytnutá kompenzace ve formě finanční odměny. Naopak typickými motivy nepravdivé svědecké výpovědi v neprospěch podezřelého nebo obviněného jsou zejména pocitovaná zášť a nenávist vůči osobě obviněné, utrpění škody v důsledku jednání osoby podezřelé nebo obviněné či vleklé osobní rozepře. Svědek může též poskytovat výpověď úskočným a vyhýbavým způsobem, který může pramenit ze studu, strachu či snahy o zastření svého nezákonného jednání. Kromě různorodých motivů působí na vyslychaného také subjektivní a objektivní činitelé. Subjektivní činitelé vypovídají o jeho charakteru. Může se jednat například o nepřejícného člověka či člověka, jemuž jde pouze o zisk. Typickými a nejčastějšími objektivními činiteli jsou nevládná procesní situace spočívající zejména v nerespektování práv osoby vyslychané a dále také uplatňování vlivu ze strany osob, které mají určité osobní zájmy na případu. Oba tyto případy mohou vyústit až v nepravdivé obviňování sebe či nepravdivé obviňování druhých.³³

Pokud jde o výpověď obviněného, charakteristickým motivem nepravdivé výpovědi je zcela jednoznačně snaha o objasnění trestného činu způsobem pro obviněného nejvýhodnějším. Mezi další motivy lze zařadit strach z uložení trestu či z uložení povinnosti nahradit škodu, obavy z ukončení pracovního poměru a z toho plynoucí ztráta veškerých příjmů či úzkost plynoucí z představy o očekávaném odsouzení jeho jednání ze strany společnosti. Specifickou skupinu představují recidivisté, kteří se v důsledku

³² § 55 odst. 2 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.

³³ STRAUS, Jiří et al., *Kriminalistická taktika*, 2008, op. cit., s. 121.

svých bohatých kriminálních zkušeností a z toho plynoucích zkušeností s vyšetřováním zpravidla dobrovolně vyjadřují pouze k okolnostem, jež jim byly jednoznačně prokázány a o zbytku raději zarytě mlčí. Zpozornit je potřeba především v případech, kdy vyjde najevo nepravdivé sebeobvinění obviněného. Nepravdivé sebeobvinění obviněného je totiž zpravidla motivováno úsilím o zamaskování závažnějšího trestného činu, jehož se obviněný dopustil či úsilím o skrývání osoby, jež trestný čin opravdu spáchala.³⁴

Nevýhodu tohoto taktického postupu spatřuji především v neuzavřeném počtu možných motivů nepravdivé výpovědi. Vyslýchající tak musí z počátku vycházet z širokého okruhu motivů, který se teprve s postupem času zužuje. Celou situaci nezlehčuje ani fakt, že motivy mohou působit také kombinovaně, tzn. výpověď vyslýchané osoby může být nepravdivá vlivem působení několika motivů najednou. Dle mého názoru je však pro úspěšné užití tohoto taktického postupu klíčové především odhalení motivu vůdčího, neboť právě ten je z největší části zodpovědný za lež ve výpovědi osoby vyslýchané, a proto je tak sám o sobě způsobilý lživou výpověď s vysokou pravděpodobností zvrátit.

2.2.3 Stimulace kladných vlastností vyslýchaného

„Tento taktický postup spočívá ve vyvolání a využití morálního hodnocení nesprávného jednání a pozice zaujaté samotným vyslýchaným. Vyslýchající pak svým působením musí posílit kladné vlastnosti vyslýchaného tak, aby vyšší mravní city nabyly vrcholu nad motivací lživé výpovědi.“³⁵

Předpokladem aplikace tohoto dílčího taktického postupu je perfektní informovanost o osobě vyslýchané. Aby vyslýchající mohl na kladné vlastnosti vyslýchaného účinně působit, musí mít určité povědomí o morálním kompasu a charakteru vyslýchaného a celkově být obeznámen s ideály, jež samotný vyslýchaný schvaluje, respektuje a jimiž se ve svém životě řídí. Cílem tohoto dílčího taktického postupu je dovést vyslýchaného k mravnímu odsouzení svého protiprávního jednání či učiněného rozhodnutí vypovídat lživě. K mravnímu odsouzení může vyslýchaný dospět sám či vlivem impulsu

³⁴ BOUKALOVÁ, Hedvika; GILLERNOVÁ, Ilona et al., *Kapitoly z forenzní psychologie*, 2020, op. cit., s. 179.

³⁵ PORADA, Viktor et al., *Kriminalistika: úvod, technika, taktika*, 2007, op. cit., s. 254–255.

ze strany vyslychajiciho. Klíčové je, že v mysli vyslychaného vyvolaná rozepře jeho hodnot na straně jedné a jednání na straně druhé je způsobila jej přimět od lži upustit.

Výše uvedené nezbytné informace o vyslychaném se zpravidla nabývají již ve fázi přípravy samotného výslechu. Během výslechu pak může vyslychající využít apelů na doposud vzorné fungování vyslychaného, zdůraznit a připomenout mu jeho pozitivní vlastnosti či smysl pro spravedlnost a další. Největšího úspěchu lze za pomoci tohoto dílčího taktického postupu dosáhnout především v případech, kdy se jedná o výslech pachatele trestného činu spáchaného z nedbalosti či v afektu, tedy pod vlivem krátkodobého a silného hnutí mysli.³⁷

Na základě výše uvedeného je patrné, že tento dílčí taktický postup lze využít pouze na určitou výseč pachatelů trestné činnosti či lhoucích osob. Osobně se domnívám, že do této výseče nemá zřejmě smysl zahrnovat recidivisty ani pachatele trestných činů spáchaných úmyslně. Tito pachatelé obvykle poskytují lživou výpověď zcela záměrně a jejich jedinou a klíčovou motivací je snaha vyhnout se trestnímu postihu. Svého činu si jsou dobře vědomi, mnohdy nepocítují žádnou lítost a svou vinu zcela popírají. V případě těchto pachatelů nemá smysl stimulovat jejich kladné vlastnosti a snažit se tak vyvolat jakékoli morální hodnocení spáchaného trestného činu či rozhodnutí vypovídat lživě, neboť jejich morální kompas se pohybuje daleko pod hranicí běžných představ morálního jednání. V jejich případě tedy tento dílčí taktický postup nemůže vyvolat kýžený efekt a docílit tak u pachatele pravdivé výpovědi. Naopak pachatelé nedbalostních trestných činů nebo pachatelé protiprávně jednající pod vlivem afektu svých činů obvykle litují a vinu silně pocítují. K poskytnutí lživé výpovědi se uchylují spíše ze strachu z trestního stíhání, z budoucího postihu a z dopadů, jaké celá tato situace bude mít na jejich až doposud řádný život. U těchto pachatelů je morálka zpravidla na vysoké úrovni a silně tak prožívají tenzi, kterou v nich vypovězená lež vyvolává. Zkušený vyslychající toto vycítí a využije. Vhodně zvoleným postupem, založeným zejména na apelování na morální a charakterové vlastnosti pachatele, dokáže pocíťovanou tenzi prohloubit natolik, že se pro pachatele stane neúnosnou a od lži dobrovolně upustí. Právě u tohoto typu pachatelů má tento dílčí taktický postup největší význam, neboť v jejich případě je způsobilý lživou výpověď skutečně zvrátit a docílit tak získání

³⁶ MUSIL, Jan; KONRÁD, Zdeněk; SUCHÁNEK, Jaroslav, *Kriminalistika*, 2004, op. cit., s. 334.

³⁷ STRAUS, Jiří et al., *Kriminalistická taktika*, 2008, op. cit., s. 122.

výpovědi pravdivé. Naopak u recidivistů a pachatelů trestných činů spáchaných úmyslně je využití tohoto dílčího taktického postupu pouhou ztrátou času.

Na recidivisty a pachatele úmyslných trestných činů a jejich morálku nelze radikálně zanevřít. Samozřejmě, že i mezi nimi bude možné nalézt jedince, u kterých stimulace kladných vlastností dokáže lživou výpověď překonat. Osobně se však domnívám, že se bude jednat o menší počet osob a pravděpodobnost dosažení úspěchu za pomoci tohoto dílčího taktického postupu tak bude výrazně nižší.

2.2.4 Využití vnitřních rozporů ve výpovědi a využití rozporů mezi výpovědí a ostatními důkazy

Základem tohoto dílčího taktického postupu je využití rozumem odůvodnitelných myšlenkových pochodů. Předpokladem jeho aplikace je existence detailního protokolu o výslechu, který je nezbytné podrobit důkladnému rozboru. Na první odhalené rozpory je z pohledu taktiky výhodnější nepoukazovat a raději poskytnout vyslýchanému větší prostor k vykonstruování a představení jeho lživé výpovědi. Osoba vyslýchaná tak sama může dospět k závěru o neudržitelnosti své výpovědi poté, co si uvědomí, jak vysoká je závažnost a jak velké je množství rozporů, jimiž lživá výpověď trpí. Vyslýchaný, který sám začne pokládat svou výpověď za nevěrohodnou, se dostává do stavu zvýšeného emocionálního napětí a otevírá tak prostor vyslychajícímu pro využití dalšího taktického postupu.³⁸

Lživá výpověď zpravidla není smyšlená v plném rozsahu. Vyslýchaný obvykle zčásti vypovídá pravdivě a svou výpověď pozměňuje pouze v konkrétních úsecích, o jejichž utajení usiluje. Ve své hlavě tak pracuje se dvěma různými verzemi totožné události. Na straně jedné stojí verze odrážející celou událost tak, jak k ní fakticky došlo. Zatímco na straně druhé stojí verze odrážející celou událost tak, jak se jí vyslýchaný rozhodl vyslychajícímu předložit. Tato nucená dělba pozornosti vyslychaného psychicky vyčerpává. Právě v této fázi často dochází k uvědomění si nevěrohodnosti, a tím pádem též neudržitelnosti podávané výpovědi samotným vyslychaným, jak bylo již uvedeno v předchozím odstavci. Za této situace může pouhé nastínění zjištěných rozporů postačit

³⁸ SVOBODA, Ivo et al., *Kriminalistika*, 2016, op. cit., s. 326.

k tomu, aby se vyslýchaný uchýlil k podání pravdivé výpovědi.³⁹ Uvědomění si nevěrohodnosti vlastní výpovědi ze strany samotného vyslýchaného je ideální variantou, ke které však v praxi vždy nedochází. Pro tyto případy vypracovala kriminalistika určitá doporučení, jež mají sloužit vyslychajícímu k co nejefektivnějšímu využití tohoto dílčího taktického postupu.

První doporučení je prezentovat vyslychanému důkazy v logické posloupnosti. Toto doporučení je nejvhodnější za situace, kdy má vyslychající k dispozici z velké části pouze důkazy nepřímé, jejichž důkazní hodnota je téměř totožná. Druhou možností je prezentovat vyslychanému důkazy vzestupně v závislosti na jejich sílící důkazní hodnotě. Předkládáním důkazů se sílící důkazní hodnotou dochází u vyslychaného postupně k uvědomění, že jím poskytnutá lživá výpověď není dostatečně promyšlená a racionální. Další variantou je prezentovat vyslychanému klíčové důkazy, tedy důkazy, jejichž důkazní hodnota je nejvyšší. Tato varianta je způsobilá zvrátit lživou výpověď vyslychaného tehdy, pokud již sám vyslychaný, a to ještě před samotným předložením klíčových důkazů, pojal podezření, že jeho lži postrádají smysl. Poslední scénář je prezentování veškerých důkazů vyslychanému najednou. Tento postup je využitelný pouze v případě, že vyslychající disponuje dostatečným množstvím důkazů s uspokojivou důkazní hodnotou.⁴⁰

Osobně se domnívám, že tento dílčí taktický postup klade vysoké požadavky především na osobu vyslychajícího. Aby mohl vyslychající rozpory efektivně využít, musí je samozřejmě nejprve řádně odhalit. Tento dílčí taktický postup tak vyžaduje nejen detailní znalost předchozích výpovědí, ale také detailní znalost všech ostatních doposud získaných důkazů. Vyslychající musí po celou dobu výslechu udržet svou pozornost na maximální možné úrovni a směřovat svou soustředěnost na detail. Pokud chce vyslychající docílit pravdivé výpovědi, pouhé odhalení rozporných tvrzení vyslychaného však nebude stačit. Nezbytné bude především prokázání nesmyslnosti těchto rozporných tvrzení, a to za použití racionálně opodstatněných faktů. Úspěšnou aplikací tohoto dílčího taktického postupu sloužícího k překonávání lživé výpovědi dojde k tomu, že se lživá výpověď ve světle rozumem odůvodněné výpovědi stane absolutně neospravedlnitelnou.

³⁹ BOUKALOVÁ, Hedvika; GILLERNOVÁ, Ilona et al., *Kapitoly z forenzní psychologie*, 2020, op. cit., s. 180.

⁴⁰ STRAUS, Jiří et al., *Kriminalistická taktika*, 2008, op. cit., s. 122.

2.2.5 Využití reflexivních úvah vyslychaného

Jak plyne již ze samotného názvu, využití reflexivních úvah vychází ze znalostí reflexivního myšlení a dále také ze znalostí obecné, forenzní a experimentální psychologie. Aplikace tohoto dílčího taktického postupu má význam především za situace, kdy vyslychající vycítí, že osoba vyslychaná se opravdu intenzivně zajímá o průběh celého vyšetřování včetně toho, jaké budou jeho závěry. Využití reflexivních úvah je založeno na myšlenkových úlohách, které vyslychající osobě vyslychané předkládá k řešení, a záleží zcela na osobě vyslychané, zda se řešením těchto myšlenkových úloh bude zabývat, či nikoli. Myšlenkových úloh existuje celá řada. Při jejich tvorbě by měl vyslychající vždy zohlednit individuálnost osoby vyslychané a také celkovou povahu vyšetřovací či výslechové situace, v níž se aktuálně tato osoba nachází (např. výslechová situace, kdy veškeré doposud získané důkazy svědčí pro neudržitelnost lživé výpovědi). I využití reflexivních úvah musí respektovat určitá jasně stanovená pravidla. Za žádných okolností nesmí dojít k jejich využití v rozporu s trestním řádem, morálními pravidly a poznatky z kriminalistiky, neboť by se jednalo o nedovolený zásah do zákonnosti takového postupu. Nevhodnou aplikací tohoto dílčího taktického postupu může vyslychající ve vyslychaném vyvolat mylné přesvědčení o důkazní nouzi, což vyslychaného může ujistit v setrvání na lživé výpovědi, a dojde tak ke zmaření kýženého účelu.⁴¹

Kriminalistická praxe rozlišuje tyto myšlenkové úlohy. Dle časového hlediska lze myšlenkové úlohy dělit do dvou skupin, a to na myšlenkové úlohy použité před zahájením výslechu a myšlenkové úlohy použité během výslechu. Před samotným výslechem jsou využívány asociace, jež ochromují postavení vyslychaného, který lze tak, že samotný vyslychaný nabývá přesvědčení o nesmyslnosti své lživé výpovědi a považuje ji za nadále neobhajitelnou. K vytvoření myšlenkových úloh je užíváno také představa vyslychaného o počtu důkazů a jejich důkazní síle. Obdobné myšlenkové úlohy jsou aplikovány i během výslechu. Tyto však již zpravidla pramení z faktů, jež má vyslychající při výslechu viditelně k dispozici.⁴²

Na základě doposud uvedeného lze učinit závěr, že využití reflexivních úvah vyslychaného je založeno na vytváření si určitých hypotéz, resp. domněnek, kdy vyslychající předvídá myšlenkové pochody vyslychaného. I proto jsem toho názoru,

⁴¹ PORADA, Viktor et al., *Kriminalistika: úvod, technika, taktika*, 2007, op. cit., s. 256.

⁴² SVOBODA, Ivo et al., *Kriminalistika*, 2016, op. cit., s. 327.

že tento dílčí taktický postup vyžaduje před použitím podrobné a komplexní vyhodnocení výchozí situace. Myslím si, že klíčové je vytvořit si určitou představu o schopnosti osoby vyslýchané myslet v souvislostech. Vyslýchající si na základě toho může učinit závěr o tom, zda konkrétní vyslýchaný je vůbec schopen se k zamýšlené reflexivní úvaze dopracovat. Pokud vyslýchaný dospěje k závěru, že nikoli, aplikace tohoto dílčího taktického postupu není na místě, neboť u vyslýchaného, jenž reflexivních úvah schopen není, by tento dílčí taktický postup mohl vést k vyvození zcela jiných než zamýšlených závěrů.

Vyslýchající bude vyslýchanému zpravidla předkládat myšlenkové úlohy vycházející z existujících důkazů. Otázkou však zůstává, zda lze pro potřeby tohoto dílčího taktického postupu vytvořit myšlenkovou úlohu založenou na předstírání existence určitého důkazu.

Dle orientační mapující studie provedené v České republice na vzorku devíti vyšetřovatelů lze učinit závěr o nemožnosti předložit osobě vyslýchané důkazy, jež neexistují. Tento taktický postup byl jednomyslně zavrhnut. Všichni dotazovaní vyšetřovatelé jej považují za nemorální, a navíc se shodují, že za situace, kdy bylo trestní stíhání již zahájeno, je tento taktický postup fakticky neuskutečnitelný, neboť výsledku je zpravidla účasten obhájce obviněného a výslech je důsledně protokolován.⁴³ Předkládat vyslýchanému neexistující důkazy je tedy jednoznačně a zcela vyloučeno. Mnou vznesená otázka se však netýká předložení neexistujícího důkazu, nýbrž pouhé kamufláže spočívající v předstírání, že vyslýchající určitým neexistujícím důkazem disponuje. Vyslýchající tedy žádný důkaz skutečně nepředkládá, ale pouze předstírá, že je připraven jej v případě potřeby užít. Takový postup považuji spíše za zákonný a domnívám se, že právě takový postup je podstatou využití reflexivních úvah vyslýchaného.

2.2.6 Křížový výslech

Křížový výslech je dílčí taktický postup založený na tázání výslechových otázek ve svižném tempu. Tento dílčí taktický postup s sebou nese určitá úskalí. Vždy je nezbytné mít na paměti, že kontrolovatelnost položených otázek je kvůli svižnému tempu tázání nižší. Lehce tak může dojít k tomu, že některá z položených otázek bude sugestivního

⁴³ BOUKALOVÁ, Hedvika. *Interakce a komunikace ve vyšetřování trestné činnosti z pohledu psychologie*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2012. ISBN 978-80-7308-409-7, s. 114–116.

charakteru, což je samozřejmě jevem nežádoucím, neboť sugestivní otázky jsou ustanovením § 92 odst. 4 (obdobně ustanovením § 101 odst. 3) trestního řádu výslovně zapovězeny. Za účelem úspěšné aplikace tohoto dílčího taktického postupu se proto doporučuje jeho provádění za účasti nejméně dvou vyslychajících, kteří se na vedení křížového výslechu důsledně a pečlivě připraví. Žádoucí je také videodokumentace celého postupu.⁴⁴

Zásadní výhodou tohoto dílčího taktického postupu spatřuji v možnosti dostat osobu vyslychanou do časové tísně. Vyslychaný nemá vlivem křížového výslechu prostor pro rozmyšlení svých odpovědí na položené otázky. Pokud se vyslychajícímu podaří položit otázku, jež vyslychaný neočekával, a tudíž na ni nebyl dostatečně připraven, může vyslychající získat takovou odpověď, jež se v průběhu dalšího vyšetřování může ukázat jako značně rozporuplná. Lživě vypovídající osoba totiž pod vlivem stresu z časové tísně není způsobilá domýšlet všechny v úvahu připadající závěry do posledních detailů. Lehce se tak může podřeknout a nezáměrně poskytnout vyslychajícímu odpověď svědčící o jeho vlastní nevěrohodnosti. Hlavní výhodou tohoto dílčího taktického postupu je z mého pohledu zároveň hlavní nevýhodou, neboť každý alespoň částečně prozíravý obhájce bude zcela jistě stres pramenící z časové tísně považovat za hlavní důvod rozporuplné výpovědi svého klienta a bude všemi dostupnými prostředky usilovat o bagatelizaci takové výpovědi a o shledání závady v postupu policejního orgánu.

2.2.7 Metoda přesvědčování (racionální a emocionální argumentace)

Dílčí taktický postup vycházející z přesvědčení, že i za situace, kdy existuje důvodné podezření, že vyslychaným podávaná výpověď je pravděpodobně lživá, je nejvhodnější tuto pravděpodobně lživou výpověď vždy nejprve důkladně zaprotokolovat a až v pokročilejším stadiu výslechu případně aplikovat racionální či emocionální argumentaci za účelem vyvrácení odhalené lži. Emocionální argumentace si klade za cíl podnítit ve vyslychaném pocit viny, který v něm má umocnit názor, že podání pravdivé výpovědi je jedinou možností, jak se definitivně zbavit výčitek svědomí. Tohoto cíle se pokouší dosáhnout především za pomoci zdůrazňování základních zásad etiky a mravnosti. Stejný účinek může mít i projevené pochopení ze strany

⁴⁴ GILLERNOVÁ, Ilona; BOUKALOVÁ, Hedvika et al., *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*, 2006, op. cit., s. 190.

vyslychajícího. Racionální argumentace využívá poznatků získaných zpravidla díky předchozí aplikaci některého ze zvláštních způsobů dokazování dle trestního řádu. Typicky se bude jednat o prověrku na místě, rekonstrukci či konfrontaci. Dalšími prameny poznatků mimo zvláštní způsoby dokazování jsou například ohledání místa činu, domovní prohlídka či zkouška krve.⁴⁵

Tento dílčí taktický postup má největší uplatnění vůči sofistikovaným lhářům, případně jejich zdatným obhájčům.⁴⁶

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ NĚMEC, Miroslav, *Kriminalistická taktika pro policisty*, 2004, op. cit., s. 200–201.

3 Některé další metody překonávání lživé výpovědi

3.1 Dovolené metody překonávání lživé výpovědi

3.1.1 Výslech na místě činu

Výslech na místě činu je metodou kriminalistické taktiky, která je v praxi využívána zejména právě k překonávání lživé výpovědi. Zpravidla se aplikuje v případech již dříve jednou vyslechnutých osob. Význam této metody tkví v možnosti využití místa činu k tomu, aby vyslychající vyslychanému přímo na tomto místě předložil evidentní důkazy nasvědčující, že předchozí výpověď vyslychané osoby se nezakládá na pravdě. Vyslychaný tak je přímo na místě činu konfrontován s důkazy o lžích v jeho původní výpovědi, a je na něm, aby zjištěné nesrovnalosti uspokojivě a racionálně odůvodnil. Na rozdíl od prověrky výpovědi na místě, kdy důkazy demonstruje samotná osoba vyslychaná, jsou v případě výslechu na místě činu důkazy předkládány vyslychajícím.⁴⁷

Výslech na místě činu považuji za vhodný způsob překonávání lživé výpovědi. Pokud totiž vyslychaný skutečně lže, výslech na místě činu je dokonalým nástrojem, jak vyslychaného nechat pocítit tíži důkazů a z toho plynoucí iracionálnost jeho výpovědi.

3.1.2 Konfrontace

Konfrontace je metodou kriminalistické taktiky, která je využívána k odstranění rozporů v předešlých výpovědích osob, a to tak, že jsou postaveny tváří v tvář. Jedná se o krajní prostředek využívaný tehdy, kdy odstranění rozporů jiným způsobem není dost dobře možné, přičemž tato metoda kriminalistické taktiky má své místo primárně až v řízení před soudem.⁴⁸ Konfrontace je metodou použitelnou mezi dvěma svědky či dvěma spoluobviněnými anebo mezi svědkem a obviněným.⁴⁹

Konflikt, jemuž jsou osoby vystaveny, má intenzivní a přímý vliv na psychiku osob, a právě v tom tkví síla a zároveň slabina této metody. V nejlepším případě konfrontací skutečně dojde ke kýženému odstranění rozporů. Konfrontace však může mít

⁴⁷ MUSIL, Jan; KONRÁD, Zdeněk; SUCHÁNEK, Jaroslav, *Kriminalistika*, 2004, op. cit., s. 341.

⁴⁸ KONRÁD, Zdeněk; PORADA, Viktor; STRAUS, Jiří; SUCHÁNEK, Jaroslav, *Kriminalistika: kriminalistická taktika a metodiky vyšetřování*, 2021, op. cit., s. 68.

⁴⁹ RYBÁŘ, Miroslav. *Základy kriminalistiky: vybrané kapitoly pro studenty povinně volitelného předmětu právnických fakult*. Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2001. Právnické učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 80-86473-03-1, s. 146.

i negativní dopad, kdy osoba, jež až doposud podávala úplnou a pravdivou výpověď, může začít lhát, či naopak osoby, jež až doposud lhaly, mohou své lživé výpovědi konfrontací uvést do souladu.⁵⁰

3.1.3 Komunikační strategie

Praxe vyprodukovala také určité komunikační strategie, které slouží ke zvrácení lživé výpovědi. Čírtková⁵¹ je člení následujícím způsobem:

Strategie vyvolávání protireakce

Strategie usilující o vyvolání protireakce vyslychaného, a to zejména tím, že je opakovaně vyzýván ke sdělení úplné pravdy s odůvodněním, že přece nemá co tajit. Pokud totiž vyslychaný skutečně mluví pravdu, nemá žádný důvod k zatajování informací, jež mu jsou známy.

Strategie znejišťování

Strategie založená na vyvolání či upevnění mylných představ ve vědomí vyslychaného o tom, že všechny důkazy, které jsou potřebné k objasnění spáchaného skutku, jsou vyslychajícímu již dávno dostupné.

Strategie doplňování

Vyslychaný je vyslychajícím opětovně vybízen ke zpřesnění vypovězených skutečností. Smyslem je za pomoci opětovných pobídek získat od vyslychaného další, nové a doposud utajované skutečnosti týkající se spáchaného skutku.

Strategie diskrepanční

Tato strategie opět usiluje o získání dalších, nových a doposud utajovaných skutečností týkajících se spáchaného skutku, a to za pomoci odhalování a poukazování na nesoulady ve výpovědi vyslychaného, který ve snaze nesoulady objasnit poskytuje vyslychanému nové skutečnosti týkající se spáchaného skutku.

Strategie zapletení svědka do jeho lži

Strategie postavená na předpokladu, že pokud je vyslychanému dán dostatek prostoru k představení jeho lživé výpovědi, dojde u něj dříve či později k tomu, že se ve svých lžích přestane orientovat a jeho výpovědi bude čím dál tím více nevěrohodná.

⁵⁰ PORADA, Viktor et al., *Kriminalistika: úvod, technika, taktika*, 2007, op. cit., s. 258.

⁵¹ ČÍRTKOVÁ, Ludmila, *Forezní psychologie*, 2013, op. cit., s. 316–317.

Strategie odejmutí důvěry

Vyslýchající využívající této strategie dává vyslychanému zřetelně najevo, že jej podezřívá ze lživé výpovědi. Účelem je vydráždit vyslychaného k impulsivnímu obhajování vyřčených tvrzení.

Osobně se mi jako nejefektivnější jeví strategie znejišťování a strategie odejmutí důvěry. Využitím obou těchto strategií je vyslychaný vystaven obrovskému tlaku a stresu, který může dosáhnout až takového stupně, že se pro vyslychaného stane neúnosným. Pod vlivem tohoto stresu se vyslychaný lehce může přestat ovládat a nedokáže již dále setrvat na pozici lživě vypovídajícího. Tyto strategie využívají emocí, které jsou lidskou vůlí těžce ovladatelné, a právě v tom spatřuji jejich největší sílu. Ve strategii odejmutí důvěry spatřuji i jistou zanedbatelnou podobnost s Reidovou technikou, která je však na rozdíl od této strategie nedovolenou metodou překonávání lživé výpovědi.

3.2 Nedovolené metody překonávání lživé výpovědi

3.2.1 Sugescce

„Sugescce představuje zvláštní postup ovlivňování, při kterém ovlivňující osoba (sugerent) podsouvá druhému určité představy či informace autoritativním, naléhavým a působivým způsobem, takže je závislá osoba přijímá nekriticky a automaticky za své a produkuje je dále jako vlastní osobní zážitky nebo názory.“⁵²

Sugescce ve výslechu je jevem nežádoucím, a proto je nezbytné se jí vyvarovat. Nejčastěji k ní dochází, pokud spáchaný skutek není dostatečně objasněn a nelze učinit jednoznačný závěr o vině konkrétní osoby. Ve snaze zjistit skutečnou pravdu se může vyslychající při výslechu dopustit takové mylné domněnky o vině vyslychané osoby, která v ní podnítl nežádoucí sugesci. Největším prohřeškem, jakého se vyslychající v žádném případě nesmí dopustit, je kladení sugestivních otázek, tzn. otázek, jež v sobě mají náznak „správné“ odpovědi, resp. odpovědi, jakou by vyslychající nejraději dostal. Návodné nemusí být pouze sdělení v otázce obsažené, ale svůj vliv mohou mít také prvky neverbální komunikace (např. odměřený výraz ve tváři vyslychajícího) či prvky

⁵² ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Policejní psychologie*. 2. rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015. ISBN 978-80-7380-581-4, s. 304.

paraverbální komunikace (např. tón hlasu vyslychajícího). Ve snaze předejít sugestivním otázkám se doporučuje vždy dávat vyslychanému pouze otázky otevřené.⁵³

Sugestivní otázky ustanovení § 92 odst. 4 (obdobně ustanovení § 101 odst. 3) trestního řádu výslovně zakazuje, když stanovuje, že „*Obviněnému mohou být kladeny otázky k doplnění výpovědi nebo k odstranění neúplnosti, nejasnosti a rozporů. Otázky musí být kladeny jasně a srozumitelně bez předstírání klamavých a nepravdivých okolností, nesmí v nich být naznačeno, jak na ně odpovědět.*“⁵⁴ Obě výše uvedená ustanovení současně výslovně zakazují též tzv. kapciózní otázky, tedy otázky klamavé, předstírající nepravdivé okolnosti. Sugestivní ani kapciózní otázky tudíž k překonávání lživé výpovědi nelze využít.

Každá osoba má jinou míru sugestibility, tzn. je méně či více náchylná k podlehnutí sugesci. Existuje celá řada činitelů, podle kterých můžeme usuzovat míru sugestibility jedince. První z nich je věk. Je logické, že nejvíce sugestibilní jedince nalezneme mezi lidmi v letech či naopak mezi dětmi a mládeží. Druhým činitelem je inteligence, dosažené vzdělání a povolání. Čím vzdělanější jedinec je, tím nižší je jeho míra sugestibility. Dalším činitelem jsou mezilidské vztahy. Je zřejmé, že snáze podlehne osoba sugesci, pokud bude přejímat myšlenky od svého vedoucího či od osoby, která se v jejích očích těší vážnosti. Předposledním činitelem je společenství, jímž je jedinec obklopen. Vyšší míru sugestibility bude vykazovat osoba pocházející z rodiny, kde docházelo k závadovému jednání (např. alkoholismus či násilné chování). Posledním činitelem je momentální rozpoložení dané osoby. Negativně bude sugestibilitu jedince ovlivňovat zejména pocit prázdného žaludku, vyčerpání, psychická porucha nebo pocit úzkosti.⁵⁵

Z výše uvedeného vyplývá, že sugesci může být zdrojem nepravdivé výpovědi. Dle mého názoru se takto získaná nepravdivá výpověď od prvoplánově lživé výpovědi odlišuje chybějícím úmyslem vypovídat nepravdivě. V extrémních případech může sugesci dokonce vyústit až v nepravdivé doznání, a právě v tom spatřuji její největší nebezpečnost.

⁵³ Ibid, s. 305–306.

⁵⁴ § 92 odst. 4 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.

⁵⁵ STRAUS, Jiří et al., *Kriminalistická taktika*, 2008, op. cit., s. 107.

3.2.2 Reidova technika

Reidova technika je výslechový postup Johna Reida proslulý zejména vysokou mírou dosažených doznání při jeho aplikaci během výslechu nespolupracujících obviněných. Pro Reidovu techniku jsou charakteristické zejména otevřené projevy vyslychajícího, kterými demonstruje své přesvědčení o vině vyslychaného. Z tohoto důvodu je před použitím Reidovi techniky vždy nezbytné provést rozhovor analyzující chování vyslychaného, který je v podstatě prvotní fází. Cílem tohoto rozhovoru je odlišit vinné obviněné od nevinných. Reidova technika je jakožto následná fáze aplikována právě pouze na ty obviněné, o jejichž vině je vyslychající přesvědčen, a to s cílem získat jejich doznání. K dosažení tohoto cíle využívá Reidova technika celou řadu postupů – od upozornování vyslychaného, že vyslychající je o jeho vině přesvědčen, až po zdůrazňování významu doposud zjištěných důkazů, které o jeho vině svědčí. Vyslychajícímu je dokonce dovoleno o doposud zjištěných důkazech klamat. Důležitou roli hraje i atmosféra výslechu, proto vyslychající udržuje s vyslychaným oční kontakt, jímž dává najevo svou stálou přítomnost a usiluje o navození pocitu bezpečného prostředí, které má za cíl otevřít cestu doznání obviněného. Otázky, jež vyslychající klade, zpravidla sestávají ze dvou možností, přičemž ani jedna z nich nepřipouští popření viny vyslychaným. Vyslychaný tak má v podstatě pouze na výběr z více či méně společensky přijatelného objasnění motivu jeho činu. Závěrečnou fází je důsledná protokolace získaného doznání. I přes svou úspěšnost je Reidova technika terčem kritiky, neboť mnozí v ní oprávněně spatřují nástroj pro získání nepravdivých doznání či navození falešných vzpomínek. I nevinný obviněný totiž může pod tíhou viny vykazovat takové neverbální projevy, které jsou typické pro vinného. Vyjma Spojených států amerických není ve většině států tato technika běžně praktikována, a to právě kvůli poměrně vysoké pravděpodobnosti, že povede k nepravdivému doznání.⁵⁶

Reidova technika se skládá celkem z devíti kroků. První krok je dle výše uvedeného v podstatě prvotní fází. Poslední krok je dle výše uvedeného v podstatě závěrečnou fází. Zbývajících sedm kroků tvoří podstatu Reidovi techniky, tzn. jejich cílem je dosažení

⁵⁶ SMITH, Rachele M. *Lies: The Science behind Deception* [online]. Santa Barbara: ABC-CLIO, 2022 [cit. 2022-05-16]. ISBN 978-1-4408-6760-6, s. 260. Dostupné z: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/reader.action?docID=6845729&ppg=1>

doznání.⁵⁷ Koen a Bowers⁵⁸ vycházejí z výslechového manuálu Inbaua et al. (kde byla Reidova technika popsána) popisují jednotlivé kroky následovně:

Přímá konfrontace s obviněním

Vyslýchající otevřeně demonstruje přesvědčení o vině vyslýchaného. Demonstrovanému obvinění může dodat vyšší váhu odkazem na doposud zjištěné důkazy, o kterých je mu dovoleno i klamat. Smyslem je zjistit verzi příběhu vyslýchaného.

Rozvoj tématu

Vyslýchající nastiňuje různé verze a motivy spáchání skutku ve snaze jej mírně ospravedlnit a zlehčit jeho dopad. Smyslem je umožnit vyslýchanému, aby si i po případném doznání mohl zachovat svou tvář.

Vypořádání se s odmítáním viny

Vyslýchající činí vše pro to, aby předešel zaujetí postoje, kterým vyslýchaný svou vinu odmítne. Smyslem je neumožnit vyslýchanému popřít vinu, aby měl psychologicky navrch nad vyslýchajícím.

Překonání námitek

Vyslýchaný, který byl v odmítání viny neúspěšný, začíná namítat, proč spáchání skutku jeho osobou dost dobře není možné. Úkolem vyslýchajícího je využít informace z námitek vyslýchaného získané a jeho námitky tak obrátit proti němu samotnému.

Navození a udržení pozornosti

Předchozí dva kroky zpravidla vzbuzují ve vyslýchaném silnou frustraci a touhu z nepříjemné situace uniknout. Vyslýchající nesmí přijít o pozornost vyslýchaného, proto by měl konflikt mezi sebou a vyslýchaným včas ukončit a pokusit se opět nastolit psychologický kontakt (např. s využitím očního kontaktu).

Vypořádání se s pasivitou

Za účelem pokročení ve výslechové situaci začíná vyslýchající nastiňovat různé motivy spáchaného skutku.

⁵⁷ BOUKALOVÁ, Hedvika, *Interakce a komunikace ve vyšetřování trestné činnosti z pohledu psychologie*, 2012, op. cit., s.104–105.

⁵⁸ KOEN, Wendy J.; BOWERS, C. Michael. *The Psychology and Sociology of Wrongful Convictions: Forensic Science Reform* [online]. London: Academic Press, 2018 [cit. 2022-05-16]. ISBN 978-0-12-802655-7, s. 164–166. Dostupné z: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/reader.action?docID=5437066&ppg=1>

Pokládání alternativních otázek

Vyslýchající klade otázky o motivu a okolnostech spáchaného skutku sestávající ze dvou možností, přičemž jedna varianta zahrnuje více společensky přijatelné objasnění motivu činu a druhá naopak méně. Jedná se o jakýsi předstupeň plného doznání.

Propojení s detaily skutku

Výslechová situace je ve fázi, kdy se doznání jeví nadále neodkladné. Vyslýchaný vyslýchajícímu sděluje detaily, které svědčí o jeho vině.

Zachycení doznání do podoby procesně způsobilého důkazu

Vyslýchající zachycuje ústní doznání do podoby procesně způsobilého důkazu, který bude sloužit jako důkaz v řízení před soudem. Vyslýchající dbá zejména o zachycení skutečností, které mohly být známy jen pachateli skutku, neboť právě tyto skutečnosti osvědčují platnost doznání vyslýchaného.

Inbau et al. ve svém výslechovém manuálu vycházejí v podstatě ze třech domněnek. Za prvé, vyšetřování lze zpravidla uzavřít až díky získání doznání. Za druhé, pokud nebyl pachatel přistižen přímo při činu, lze získat jeho doznání pouze manipulativním přesvědčováním. Za třetí, za účelem získání doznání lze využít i nemorálních technik.⁵⁹

Osobně se přikláním k názorům těch, jež jsou k tomuto výslechovému postupu spíše skeptičtí. Domnívám se, že riziko získání nepravdivého doznání je zde neúměrné přínosu tohoto výslechového postupu, a navíc tento výslechový postup považuji za přespráliš nátlakový. Úvodní rozhovor analyzující chování vyslýchaného, jehož cílem je odlišit vinné obviněné od těch nevinných, otevírá dle mého názoru prostor pro chybné vnímání a posuzování vyslýchaných vlivem haló efektu.

⁵⁹ GUDJONSSON, Gisli H. *The Psychology of Interrogations and Confessions* [online]. Chichester: Wiley, 2003 [cit. 2022-05-16]. ISBN 0-471-49136-5, s. 11. Dostupné z: <https://web-p-ebSCOhost-com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/ebookviewer/ebook/bmxLYmtfXzgxMTg4X19BTg2?sid=389f2876-79b7-446a-8f7f-26e2fe26f1cb@redis&vid=0&format=EB&rid=1>

4 Fyziodetekční vyšetření jako sporný taktický postup překonávání lživé výpovědi

S ohledem na to, že lež je stará jako lidstvo samo, usiluje kriminalistická praxe neustále o objevení způsobu, jak lež jednoznačně a prokazatelně ve výpovědi vyslychaného odhalit. Detektor lži, resp. fyziodetekční vyšetření, je metodou založenou na předpokladu, že lidskému organismu jsou vlastní určité projevy, které jsou vůlí člověka neovladatelné. Tento předpoklad je pravdou, nese s sebou však mnohá úskalí. Tím největším úskalím je fakt, že neovladatelné projevy lidského organismu mohou být vedle lži vyvolány též například nervozitou či strachem ze samotného výslechu. Právě tento fakt činí z fyziodetekčního vyšetření důkaz, který nelze při rozhodování ve věci plnohodnotně použít. Dle mého názoru se jedná o velice zajímavou problematiku, která je s tématem překonávání lživé výpovědi neodmyslitelně spjata.

4.1 Historické souvislosti

Řada států v minulosti usilovala o detekci lživé výpovědi všemi možnými prostředky. První zmínky pochází již ze staré Číny, kde byla k odhalování lživé výpovědi využívána rýže, již musel předpokládaný lhář podržet po určitou dobu ve své ústní dutině. Pokud rýže v důsledku sekrece slin nezvlhla, svědčilo to pro jeho vinu, neboť tato technika vycházela z předpokladu, že nízká produkce slin je identifikátorem strachu, který podezřelý ze lži prociťuje během toho, co lež sděluje. Ve starověké Spartě využívali k odkrývání lži nelítostnou techniku. Všichni budoucí spartánské válečníci byli seřazeni na okraji propasti a následně byli dotazováni, zda pocítují strach, přičemž jedinou očekávanou odpovědí bylo samozřejmě ne. Ti, jejichž tváře po vyslovení slova ne zbledly, byli považováni za lháře a byli nemilosrdně svrženi na dno propasti. Barva tváře byla určujícím kritériem i ve starověkém Římě, kde byli na základě ní selektováni osobní ochránci vysoce postavených funkcionářů. Ti, jejichž tváře se po zodpovězení pobuřujících dotazů začervenaly, byli považováni za upřímné a přímé jedince, u kterých je riziko zrady svého pána minimální. Některé kmeny v Africe detekovaly lživou výpověď podle toho, jak silně zapáchal podezřelý ze lži potem. Na Blízkém východě činili závěry o lživé výpovědi na základě monitorování tepové frekvence. Ačkoli se většina dříve používaných technik může zdát na první pohled nesmyslná a bizarní, jeden znak mají

společný. Ze všech je patrné, že již dříve si lidé všímali, že lhaní je většině jedinců krajně nepříjemné, a tudíž vyvolává v jejich chování pozorovatelné změny.⁶⁰ Z tohoto předpokladu vychází využití fyziodefekčního vyšetření v podstatě dodnes. Obrovský rozdíl oproti minulosti však spočívá v tom, že v současné době jsme si již dobře vědomi a nebojíme se připustit, že původcem pozorovatelných změn nemusí být ve všech případech pouze lež, nýbrž i jiné pocíťované emoce.

Pro začlenění fyziodefekčního vyšetření do československých poměrů byla klíčová 60. léta minulého století. V tomto období se při Ústavu kriminalistiky Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze seskupil kolektiv několika vážených specialistů, v jejichž čele stál doc. MUDr. Miroslav Dufek a kteří zahájili několikaletý výzkum, jehož výstupem bylo doporučení začlenit fyziodefekční vyšetření do běžné činnosti policejních orgánů. První fyziodefekční vyšetření se datuje do roku 1981 a bylo provedeno v Kriminalistickém ústavu v Praze, jehož doménou je vykonávání fyziodefekčních vyšetření dodnes.⁶¹

Fyziodefekční vyšetření je tedy součástí kriminalistické a policejní praxe již 41 let, během kterých přispělo k objasnění řady závažných trestných činů.

4.2 Vliv nervové soustavy

Pro potřeby fyziodefekčního vyšetření je důležité pochopit, jak funguje v lidském organismu autonomní nervová soustava, konkrétně její dvě korelující součásti – sympatikus a parasympatikus. Činnost autonomní nervové soustavy je lidskou vůlí neovladatelná, neboť funguje na principu samoregulace. Hlavním úkolem sympatiku je poskytovat vhodnou odezvu lidského organismu na vlivy přicházející zvenčí, tzn. pokud například člověk podlehne pocitu strachu z něčeho, jeho dech se zrychlí. Hlavním úkolem parasympatiku je naopak udržovat v lidském organismu rovnovážný stav a utlumovat tak odezvu sympatiku, tzn. pokud se dech člověk zrychlí, uvede jej zpět do původní podoby. Veškeré vlivy zvenčí tedy v lidském organismu způsobují odezvy, které se právě navenek ukazují jako fyziologické změny (např. zvýšení tepu, zrychlení dechu, aktivace zornic a jiné).⁶²

⁶⁰ STRAUS, Jiří; NĚMEC, Miroslav et al., *Teorie a metodologie kriminalistiky*, 2009, op. cit., s. 242–243.

⁶¹ BOUKALOVÁ, Hedvika; GILLERNOVÁ, Ilona et al., *Kapitoly z forenzní psychologie*, 2020, op. cit., s. 259–260.

⁶² PORADA, Viktor; STRAUS, Jiří et al. *Kriminalistika: výzkum, pokroky, perspektivy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-477-0, s. 296.

Lživě vypovídající osoba zpravidla vykazuje příznaky nervozity. Zcela totožné příznaky však může vykazovat i pravdivě vypovídající osoba, zejména pokud je vyslýchána nátlakovým postupem, kterým jí vyslýchající dává najevo své přesvědčení o její vině.⁶³

Fyziologické změny jsou tedy biologicky podmíněné a jedinec je v důsledku toho nedokáže ovládat. Pokud osoba během výslechu lže a pociťuje obavy z odhalení své lživé výpovědi, bude u ní s největší pravděpodobností možné určitě fyziologické změny pozorovat (např. zbledne ve tváři, její ruce se budou chvět a její srdce bude tlouct). Všechny tyto změny je fyziologické vyšetření způsobilé změřit a zaznamenat.

4.3 Fyziodetekční vyšetření neboli detektor lži a úskalí jeho užití v praxi

„Celou skupinu metod tvoří právě metody psychofyziologické, jejichž podstatou je zjišťování, registrace a vyhodnocování fyziologických změn na povrchu lidského organismu, které jsou vyvolány určitými emocemi. V zahraničí bývají tyto metody nejčastěji označovány jako polygrafické, někdy se používá zastaralý název detektor lži. V kriminalistické praxi u nás se hovoří o metodě fyziodetekčního vyšetření, do které zahrnujeme jednak polygrafické testování, jednak metodu hlasové analýzy. Pomocí fyziodetekčního vyšetření nelze zjistit, zda vyšetřovaná osoba je, či není pachatelem a zda lže, ale pouze to, je-li daná otázka pro osobu kritická, či nikoliv, resp. jaká reakce se objevila.“⁶⁴

Z výše uvedeného jednoznačně vyplývá, proč je název detektor lži, který se do povědomí široké veřejnosti vryl asi nejvíce, zcela chybným označením této metody. Fyziodetekční vyšetření není způsobilé odhalit, zda je výpověď vyslýcháného lživá, či nikoli, ale pouze nám umožňuje nahlédnout do prožitků vyslýcháného, které po dobu výslechu pociťoval. Na základě toho můžeme učinit závěr o určitém pozorovatelném diskomfortu vyslýcháného při zodpovídání určitých otázek. Zda byl

⁶³ LEO, Richard A. *Police Interrogation and American Justice* [online]. Cambridge: Harvard University Press, 2009 [cit. 2022-05-16]. ISBN 978-0-674-03531-7, s. 88–89. Dostupné z: https://web-p-ebsohost-com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/ebookviewer/ebook/ZTAwMHh3d19fMzI3NjA0X19BTg2?sid=5d70516a-f91f-410b-aa33-4f8aa85b20ba@redis&vid=0&format=EB&lpid=lp_1&rid=0

⁶⁴ GILLERNOVÁ, Ilona; BOUKALOVÁ, Hedvika et al., *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*, 2006, op. cit., s. 239.

diskomfort důsledkem lži či pouze toho, že daná otázka byla pro vyslychaného až příliš osobní, zůstává nezodpovězeno.

Fyziodetekční vyšetření má v rámci dokazování zcela specifické postavení. Trestní řád ve svém ustanovení § 89 odst. 2 stanovuje: „*Za důkaz může sloužit vše, co může přispět k objasnění věci, zejména výpovědi obviněného a svědků, znalecké posudky, věci a listiny důležité pro trestní řízení a ohledání.*“⁶⁵ Trestní řád o fyziodetekčním vyšetření dále výslovně nehovoří. Otázka jeho přípustnosti v trestním řízení tak byla ponechána zejména soudní praxi.

Významné v této věci je především usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 25. 3. 1992, sp. zn. 6 To 12/92 publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 8/1993 tr., ve kterém soud konstatoval, že „*výsledky vyšetření na tzv. detektoru lži nelze použít v trestním řízení jako důkaz.*“⁶⁶ V závěru soud ještě navíc jednoznačně zdůraznil, že „*procesním důsledkem závěru, že výsledek vyšetření na tzv. detektoru lži nelze považovat za důkaz podle trestního řádu, je okolnost, že k takovému výsledku vyšetření nemůže soud přihlížet při svém rozhodování.*“⁶⁷ Fyziodetekční vyšetření tak v České republice prováděno je, avšak jako důkaz nemá žádné procesní důsledky.

Využití fyziodetekčního vyšetření musí vždy za všech okolností respektovat práva osoby, která je tomuto vyšetření v praxi podrobována. Za tímto účelem definovala praxe několik principů, v souladu s nimiž musí být fyziodetekčního vyšetření využíváno. Podrobit osobu fyziodetekčnímu vyšetření lze výhradně po jejím předchozím písemném svolení. V žádném případě se tedy nejedná o povinnost takové vyšetření absolvovat. Účast na něm je založena na principu dobrovolnosti. S tím se pojí i další princip, který stanovuje, že je právem osoby účast na tomto vyšetření odepřít, a to aniž by musela toto své rozhodnutí jakkoli odůvodňovat. Poslední princip, jenž se dvěma předchozími obsahově souvisí, říká, že pokud osoba účast na tomto vyšetření odepře, nesmí pro ni toto odepření mít v žádném případě nepříznivé dopady.⁶⁸ Principů využití fyziodetekčního vyšetření je celá řada a jsou přizpůsobovány potřebám praxe. Tři výše uvedené principy

⁶⁵ § 89 odst. 2 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.

⁶⁶ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 25. 3. 1992, sp. zn. 6 To 12/92.

⁶⁷ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 25. 3. 1992, sp. zn. 6 To 12/92.

⁶⁸ KOHOUT, Josef; VRÁNA, Jan. Detektor lži – fyziodetekční vyšetření. *Bulletin advokacie* [online]. Praha: Česká advokátní komora, 1995 (5) [cit. 2022-05-16]. ISSN 1805-8280, s. 33. Dostupné z: <https://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=175>

považují za nejdůležitější, a to především z toho důvodu, že při nerespektování některého z nich dojde dle mého názoru k narušení práv osoby, jež má být fyziodefekčnímu vyšetření podrobena, tak významným způsobem, že závěry fyziodefekčního vyšetření se stanou zcela neupotřebitelnými. Pokud tedy osoba účast na tomto vyšetření odmítne, nelze na základě odmítnutí za žádných okolností činit závěry o její vině.

4.4 Praktické provedení fyziodefekčního vyšetření

Jak již bylo uvedeno výše, do fyziodefekčního vyšetření spadá polygrafické testování a metoda hlasové analýzy. V rámci polygrafického testování bývá zpravidla sledováno a zaznamenáváno pět následujících ukazatelů fyziologických projevů člověka – kožní odpor, dech, tlak, tep a tenze ve svalech. Při hlasové analýze dochází ke sledování a zaznamenávání změn v hlase (zejména výšek a zabarvení), neboť se předpokládá a vychází z toho, že pocíťované emoce ovlivňují fyziologické projevy člověka (např. dech, sucho v ústech), a jsou tak pozorovatelné i na hlase.⁶⁹

Fyziodefekční vyšetření lze členit do několika úseků. Prvním úsekem je příprava. V rámci přípravy dochází k zabezpečení nejen praktické stránky provedení celého fyziodefekčního vyšetření, ale především k zabezpečení stránky právní, tedy k získání písemného souhlasu osoby, která má být fyziodefekčnímu vyšetření podrobena. Jak již bylo uvedeno výše, tento souhlas je nezbytným předpokladem, bez něž vyšetření nelze v žádném případě provést. Po získání souhlasu má vyšetřující prostor podrobit daný případ důkladné a zevrubné analýze tak, aby byl schopen naformulovat otázky, na které bude osoba vyšetřovaná následně dotazována.⁷⁰

Po přípravě následuje samotné uskutečnění fyziodefekčního vyšetření, jehož se účastní toliko osoba vyšetřovaná a vyšetřující, příp. psycholog v postavení soudního znalce nebo konzultanta, který se však nijak nezapojuje, pouze průběh sleduje. Před samotným uskutečněním fyziodefekčního vyšetření je osobě vyšetřované umožněno zaujmout a sdělit své stanovisko k věci, která je předmětem fyziodefekčního vyšetření. Poté následuje poučení a krátká instruktáž, díky kterým se mezi osobou vyšetřovanou a vyšetřujícím formuje psychologický kontakt, který je pro další postup klíčový. Samotné

⁶⁹ BOUKALOVÁ, Hedvika; GILLERNOVÁ, Ilona et al., *Kapitoly z forenzní psychologie*, 2020, op. cit., s. 257–258.

⁷⁰ STRAUS, Jiří; NĚMEC, Miroslav et al., *Teorie a metodologie kriminalistiky*, 2009, op. cit., s. 257–258.

uskutečnění fyziodekčního vyšetření spočívá v dotázání se osoby vyšetřované na sérii přichystaných uzavřených otázek, přičemž po celou dobu jsou čidly připevněnými k jejímu tělu sledovány a zaznamenávány její fyziologické projevy.⁷¹

Z fyziodekčního vyšetření vzejdou určité grafické zápisy, které je nezbytné vyhodnotit. Vyhodnocení uskutečněného vyšetření je tedy dalším navazujícím úsekem. Na grafických zápisech jsou pozorovatelné výkyvy, které mohou být považovány za příznaky lži, resp. příznaky diskomfortu a znepokojení, které určitá otázka v osobě vyšetřované vzbudila. Grafické zápisy jsou vždy posuzovány nejprve jeden po druhém a následně v kontextu všech tak, aby šlo formulovat nějaký úsudek z uskutečněného fyziodekčního vyšetření.⁷²

Závěrečným úsekem je tedy formulování úsudků z uskutečněného fyziodekčního vyšetření. Výstupem je zpravidla tzv. zpráva o provedení a výsledku fyziodekčního vyšetření, ve které je zachyceno celé vyšetření krok za krokem. V této zprávě jsou zaznamenány veškeré neobvyklé a zvláštní odezvy, které v osobě vyšetřované vzbudily některé otázky. Součástí zprávy jsou také údaje o odezvách, které jsou v konkrétní situaci zcela neodpovídající a svérázné (např. nepřiměřené verbální napadání vyšetřujícího). Pokud kriminalisté uznají za vhodné, mohou ještě následně využít služeb vyšetřujícího, který s pomocí psychologa může podrobit výstupy fyziodekčního vyšetření důkladnému rozboru, a všichni se mohou pokusit dojít společnými silami až k pochopení psychologických aspektů předpokládané lži. V neposlední řadě mohou výstupy fyziodekčního vyšetření posloužit jako hodnotný zdroj informací pro soudního znalce, jehož zadáním je vyhotovit znalecký posudek vyjadřující se ke specifické věrohodnosti osoby vyslychané.⁷³

4.5 Fyziodekční vyšetření ve světě

Největšího využití se fyziodekční vyšetření těší zřejmě ve Spojených státech amerických. Ani zdaleka zde však není využíváno pouze v rámci dokazování. Fyziodekční vyšetření je v první řadě využíváno k prověření budoucích zaměstnanců

⁷¹ GILLERNOVÁ, Ilona; BOUKALOVÁ, Hedvika et al., *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*, 2006, op. cit., s. 247.

⁷² STRAUS, Jiří; NĚMEC, Miroslav et al., *Teorie a metodologie kriminalistiky*, 2009, op. cit., s. 260.

⁷³ BOUKALOVÁ, Hedvika; GILLERNOVÁ, Ilona et al., *Kapitoly z forenzní psychologie*, 2020, op. cit., s. 264–265.

před nástupem do zaměstnání, a to zejména v ozbrojených sborech či národních bezpečnostních agenturách. Fyziodetekční vyšetření je dále využíváno i k prověření stávajících zaměstnanců, kteří přichází do styku s utajovanými informacemi. Jeho využívání v pracovněprávních vztazích čelilo ve Spojených státech amerických vlně kritiky, a to především kvůli zpochybnitelnosti výstupů z takového vyšetření. Další oblastí využití fyziodetekčního vyšetření je tedy v rámci dokazování, přičemž význam jeho využití v této oblasti spočívá především v tom, že předurčuje další vývoj vyšetřování.⁷⁴

Velká část západní Evropy neuznává fyziodetekční vyšetření jako důkaz použitelný v trestním řízení, názory na tuto problematiku jsou však individuální. Například Polsko nahlíží na fyziodetekční vyšetření jako na přibrání znalce a jeho závěry jsou brány v potaz v souladu se zásadou volného hodnocení důkazů. Maďarsko a Slovensko na něj naopak nahlíží spíše jako na kriminalisticko-taktický nástroj, který nachází největší uplatnění v rámci přípravného řízení.⁷⁵ V Německu platí od roku 1954 výslovný zákaz užívat fyziodetekční vyšetření, a to jako důkaz použitelný v trestní řízení i jako kriminalisticko-taktický nástroj.⁷⁶

⁷⁴ National Research Council. *The Polygraph and Lie Detection* [online]. Washington, D. C.: National Academies Press, 2003 [cit. 2022-05-02]. ISBN 0-309-08436-9, s. 11–12. Dostupné z: https://web-p-ebscobhost-com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/ebookviewer/ebook/ZTAwMHh3d19fODcxOTFfX0FO0?sid=bb987720-8d5b-426d-bcda-c958838bda87@redis&vid=0&format=EB&lpid=lp_ix&rid=0

⁷⁵ BOUKALOVÁ, Hedvika; GILLERNOVÁ, Ilona et al., *Kapitoly z forenzní psychologie*, 2020, op. cit., s. 259.

⁷⁶ ČÍRTKOVÁ, Ludmila, *Forenzní psychologie*, 2013, op. cit., s. 417.

Závěr

Lživá výpověď a okolnosti jejího překonávání je problematikou rozsáhlou a komplikovanou. Představa, že by se lži dalo vždy předejít a zcela by se ji z výslechových situací podařilo vymýtit, je nereálná. Tato představa je stejně nereálná jako představa, že se dá nalézt a popsat jednoznačný a vždy zaručeně fungující návod k jejímu překonání. Každá výchozí výslechová situace, stejně jako každý vyslýchaný, potažmo vyslychající, jsou zcela odlišní. V jednom případě fungující postup k překonávání lživé výpovědi tudíž v jiném případě nemusí zafungovat vůbec. Úspěšnost odhalování a překonávání lživé výpovědi se může lišit v závislosti na mnoha proměnných.

Hlavním cílem mé diplomové práce bylo zmapovat a zanalyzovat vybrané kriminalisticko-taktické postupy, ale i některé další, ať již dovolené, či nedovolené, metody sloužící k překonávání lživé výpovědi a vymezit mechanismus jejich fungování, a to zejména s ohledem na jejich využití v prostředí České republiky. Aby vůbec mohlo dojít k aplikaci kriminalisticko-taktických postupů či jiných metod sloužících k překonávání lživé výpovědi, musí být nejprve lež ve výpovědi úspěšně odhalena. K odhalení lži ve výpovědi lze dospět zejména s využitím verbálních, neverbálních a psychofyzilogických kritérií signalizujících lež. Zatímco neverbální kritéria jsou opředena řadou spekulací, verbální kritéria jsou ukazatelem poměrně spolehlivým. Verbální kritéria tvoří souhrn určitých typických projevů lži, které po zhodnocení obsahu sdělovaného lze vyzpozorovat. Neverbální kritéria souvisí s řečí těla, která, jak všichni víme, mnohdy hovoří nejednoznačně či dokonce rozporuplně, a právě v tom spočívá největší úskalí neverbálních kritérií. Ne každý nervózně přešlapující a očima uhýbající člověk musí být nutně lhářem. Na řeči těla se může negativně podepsat například i stres ze samotného výslechu, z cizího prostředí aj. Totéž platí i pro psychofyzilogická kritéria. Na úspěšném odhalení lži ve výpovědi tak mají největší podíl verbální projevy. Neverbální a psychofyzilogické projevy jsou pouze doplňkovým identifikátorem, který sám o sobě nemůže obstát.

K odhalení lži ve výpovědi přispívá i zkoumání věrohodnosti, a to jak té obecné, tj. věrohodnosti vyslýchaného, tak té specifické, tj. věrohodnosti jeho výpovědi. Na věrohodnost obecnou i specifickou lze usuzovat určitým laických odhadem. V některých případech je však přímo předmětem znaleckého zkoumání. Pro odhalení lži

je vždy nezbytné nahlížet na celou výpověď i na osobu vyslychanou komplexně a jednotlivé pozorovatelné signály lži vždy posuzovat ve vzájemných souvislostech.

Je tedy patrné, že již samotné odhalení lži ve výpovědi může činit potíže. Pokud však dojde k jejímu řádnému a včasnému odhalení, otevírá se prostor pro její překonání. Existuje velké množství doporučení, metod a postupů sloužících k překonávání lživé výpovědi. Některé z nich pracují spíše s emocemi a pocity vyslychaného (např. využití stavu emocionálního napětí vyslychaného, stimulace kladných vlastností vyslychaného nebo emocionální argumentace). Další těží z nepřipravenosti vyslychaného a momentu překvapení (např. křížový výslech). Jiné se zakládají na zvrácení lži za pomoci jasných a logicky odůvodněných argumentů, v jejichž světle se vyslychaným tvrzené lživé skutečnosti ukáží být zcela nepravděpodobné (např. využití vnitřních rozporů ve výpovědi a využití rozporů mezi výpovědí a ostatními důkazy nebo racionální argumentace).

Volba taktiky překonání lživé výpovědi je závislá na mnoha faktorech. Primárně se vždy odvíjí od osobnosti vyslychaného. Těžko si lze představit dosažení pravdivé výpovědi apelováním na morální hodnoty chronického lháře. Dalším důležitým faktorem je procesní postavení osoby vyslychané. Od něj lze usuzovat na možný motiv ke lhaní. Svůj podíl má i povaha a okolnosti spáchaného činu. Pokud došlo ke spáchání nedbalostního trestného činu prvopachatelem, který očividně pociťuje lítost, poslouží k dosažení pravdivé výpovědi zřejmě nejlépe některý z postupů pracujících s emocemi a pocity vyslychaného.

Specifickou oblastí odhalování a překonávání lži ve výpovědi je fyziodetekční vyšetření. Ačkoli je v České republice využíváno již přes 40 let, jeho výsledky nejsou důkazem použitelným v trestním řízení. Lež totiž není a nikdy nebude objektivně měřitelnou veličinou.

Na základě výše uvedeného se domnívám, že veškerých vytyčených cílů bylo dosaženo, neboť byly předloženy a byl popsán mechanismus fungování vybraných doporučení, metod a taktických postupů sloužících k překonávání lživé výpovědi. Lze uzavřít, že k odhalení lži a následnému překonání lživé výpovědi nebude nikdy postačovat pouhá mechanická aplikace nabytých teoretických znalostí o signálech lži a o jednotlivých doporučeních, metodách a taktických postupech sloužících k překonávání lživé výpovědi. Identifikace lži stejně jako její překonání si žádá specifický přístup vyslychajícího ke každému jednotlivému případu a ke každému jednotlivému lživě vypovídajícímu

vyslýchanému. Dostatek času věnován patřičné přípravě před samotným výslechem, aplikace odpovídajících nabytých znalostí, vzetí v potaz veškerých okolností konkrétního případu, stejně jako umění empatie a intuice jsou ve svém souhrnu esencí k dosažení úspěchu při vypořádání se se lživou výpovědí.

Seznam použitých zdrojů

Seznam použité literatury:

- BOUKALOVÁ, Hedvika. *Interakce a komunikace ve vyšetřování trestné činnosti z pohledu psychologie*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2012. ISBN 978-80-7308-409-7.
- BOUKALOVÁ, Hedvika; GILLERNOVÁ, Ilona et al. *Kapitoly z forenzní psychologie*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2020. ISBN 978-80-246-4461-5.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie*. 3. upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-461-9.
- ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Policejní psychologie*. 2. rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2015. ISBN 978-80-7380-581-4.
- GILLERNOVÁ, Ilona; BOUKALOVÁ, Hedvika et al. *Vybrané kapitoly z kriminalistické psychologie*. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1293-3.
- CHMELÍK, Jan et al. *Rukověť kriminalistiky*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005. ISBN 80-86898-36-9.
- KONRÁD, Zdeněk; PORADA, Viktor; STRAUS, Jiří; SUCHÁNEK, Jaroslav. *Kriminalistika: kriminalistická taktika a metodiky vyšetřování*. 2. rozšířené vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2021. ISBN 978-80-7380-859-4.
- MUSIL, Jan; KONRÁD, Zdeněk; SUCHÁNEK, Jaroslav. *Kriminalistika*. 2. přeprac. a dopl. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004. Beckovy mezioborové učebnice. ISBN 80-7179-878-9.
- NĚMEC, Miroslav. *Kriminalistická taktika pro policisty*. Praha: EUROUNION, 2004. ISBN 80-7317-036-1.
- PAVLOVSKÝ, Pavel et al. *Soudní psychiatrie a psychologie*. 4. aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2012. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4332-5.
- PORADA, Viktor et al. *Kriminalistika: úvod, technika, taktika*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. ISBN 978-80-7380-038-3.
- PORADA, Viktor; STRAUS, Jiří et al. *Kriminalistika: výzkum, pokroky, perspektivy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013. ISBN 978-80-7380-477-0.

RYBÁŘ, Miroslav. *Základy kriminalistiky: vybrané kapitoly pro studenty povinně volitelného předmětu právnických fakult.* Dobrá Voda u Pelhřimova: Aleš Čeněk, 2001. Právnické učebnice (Aleš Čeněk). ISBN 80-86473-03-1.

STRAUS, Jiří et al. *Kriminalistická taktika.* 2. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-095-6.

STRAUS, Jiří; NĚMEC, Miroslav et al. *Teorie a metodologie kriminalistiky.* Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-214-1.

SVOBODA, Ivo et al. *Kriminalistika.* Ostrava: Key Publishing, 2016. Učebnice (Key Publishing). ISBN 978-80-7418-259-4.

Seznam použitých internetových zdrojů:

BOND, Charles F.; OMAR, Adnan; MAHMOUD, Adnan; BONSER, Richard Neal. Lie detection across cultures. *Journal of Nonverbal Behavior* [online]. Human Sciences Press, 1990 (14) [cit. 2022-05-16]. ISSN 1573-3653. Dostupné z: <https://link.springer.com/article/10.1007/BF00996226>

GUDJONSSON, Gisli H. *The Psychology of Interrogations and Confessions* [online]. Chichester: Wiley, 2003 [cit. 2022-05-16]. ISBN 0-471-49136-5. Dostupné z: <https://web-p-ebsohost-com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/ebookviewer/ebook/bmx1YmtfXzgXMTg4X19BTg2?sid=389f2876-79b7-446a-8f7f-26e2fe26f1cb@redis&vid=0&format=EB&rid=1>

KOEN, Wendy J.; BOWERS, C. Michael. *The Psychology and Sociology of Wrongful Convictions: Forensic Science Reform* [online]. London: Academic Press, 2018 [cit. 2022-05-16]. ISBN 978-0-12-802655-7. Dostupné z: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/reader.action?docID=5437066&ppg=1>

KOHOUT, Josef; VRÁNA, Jan. Detektor lži – fyziodetekční vyšetření. *Bulletin advokacie* [online]. Praha: Česká advokátní komora, 1995 (5) [cit. 2022-05-16]. ISSN 1805-8280. Dostupné z: <https://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=175>

KOPENCOVÁ, Dagmar. Věrohodnost svědka. *České vězeňství: čtvrtletník pro vězeňství a kriminální prevenci* [online]. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2013 (4) [cit. 2022-05-16]. ISSN 1213-9297. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/media/organizacni-jednotky/generalni-reditelstvi/informacni-servis/ceske-vezenstvi/2013/cv4-2013-kompr.pdf>

LEO, Richard A. *Police Interrogation and American Justice* [online]. Cambridge: Harvard University Press, 2009 [cit. 2022-05-16]. ISBN 978-0-674-03531-7. Dostupné z: [https://web-p-ebshost-com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/ebookviewer/ebook/ZTAwMHh3d19fMzI3NjA0X19BTg2?sid=5d70516a-f91f-410b-aa33-](https://web-p-ebshost-com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/ebookviewer/ebook/ZTAwMHh3d19fMzI3NjA0X19BTg2?sid=5d70516a-f91f-410b-aa33-4f8aa85b20ba@redis&vid=0&format=EB&lpid=lp_1&rid=0)

[4f8aa85b20ba@redis&vid=0&format=EB&lpid=lp_1&rid=0](https://web-p-ebshost-com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/ebookviewer/ebook/ZTAwMHh3d19fMzI3NjA0X19BTg2?sid=5d70516a-f91f-410b-aa33-4f8aa85b20ba@redis&vid=0&format=EB&lpid=lp_1&rid=0)

NATIONAL RESEARCH COUNCIL. *The Polygraph and Lie Detection* [online]. Washington, D. C.: National Academies Press, 2003 [cit. 2022-05-02]. ISBN 0-309-08436-9. Dostupné z: [https://web-p-ebshost-com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/ebookviewer/ebook/ZTAwMHh3d19fODcxOTFfX0FO0?sid=bb987720-8d5b-426d-bcda-](https://web-p-ebshost-com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/ebookviewer/ebook/ZTAwMHh3d19fODcxOTFfX0FO0?sid=bb987720-8d5b-426d-bcda-c958838bda87@redis&vid=0&format=EB&lpid=lp_ix&rid=0)

[c958838bda87@redis&vid=0&format=EB&lpid=lp_ix&rid=0](https://web-p-ebshost-com.ezproxy.is.cuni.cz/ehost/ebookviewer/ebook/ZTAwMHh3d19fODcxOTFfX0FO0?sid=bb987720-8d5b-426d-bcda-c958838bda87@redis&vid=0&format=EB&lpid=lp_ix&rid=0)

SMITH, Rachelle M. *Lies: The Science behind Deception* [online]. Santa Barbara: ABC-CLIO, 2022 [cit. 2022-05-16]. ISBN 978-1-4408-6760-6. Dostupné z: <https://ebookcentral.proquest.com/lib/cuni/reader.action?docID=6845729&ppg=1>

TIKAL, František. Výslech svědka před soudem a rozpoznání lživé výpovědi. *Bulletin advokacie* [online]. Praha: Česká advokátní komora, 2017 [cit. 2022-05-16]. ISSN 1805-8280. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/vyslech-svedka-pred-soudem-a-rozpoznani-lzive-vypovedi>

Seznam použitých právních předpisů:

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

Seznam použité judikatury:

Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 25. 3. 1992, sp. zn. 6 To 12/92

Taktické postupy překonávání lživé výpovědi

Abstrakt

Tématem této diplomové práce jsou taktické postupy překonávání lživé výpovědi. Práce si klade za cíl zmapovat a zanalyzovat vybrané kriminalisticko-taktické postupy sloužící k překonávání lživé výpovědi, ale i některé další, ať již dovolené či nedovolené, metody překonávání lživé výpovědi a vymežit mechanismus jejich fungování, a to zejména s ohledem na jejich využití v prostředí České republiky. Závěr diplomové práce je věnován problematice specifického a sporného taktického postupu sloužícího k překonávání lživé výpovědi, kterým je fyziodekční vyšetření. Diplomová práce je uspořádána do čtyř kapitol, které se člení do podkapitol.

První kapitola se věnuje základní terminologii a jejímu vymezení. Je zde osvětlen pojem výslechu a výpovědi, lživé výpovědi včetně projevů, na základě kterých lze lež ve výpovědi detekovat, pojem věrohodnost a pravdivost, jakož i jednotlivé druhy výslechu dle klasifikačního kritéria úplnosti a věrohodnosti výpovědi.

Ústřední téma diplomové práce je obsahem druhé kapitoly. V této kapitole je vymezen mechanismus fungování a podstata základních taktických postupů výslechu i jednotlivých dílčích taktických postupů výslechu sloužících k překonávání lživé výpovědi. Autorka se též zamýšlí nad výhodami či naopak nevýhodami jednotlivých dílčích taktických postupů. Některé další, ať již dovolené či nedovolené, metody překonávání lživé výpovědi, definuje třetí kapitola. Mezi nedovolenými metodami překonávání lživé výpovědi je vymezen též výslechový postup Johna Reida, tzv. Reidova technika, která je s tématem diplomové práce neodmyslitelně spjata.

V poslední, čtvrté kapitole se autorka věnuje spornému taktickému postupu sloužícímu k překonávání lživé výpovědi, kterým je fyziodekční vyšetření. Kapitola se zaměřuje na jeho historický původ, praktické provedení, jakož i úskalí jeho užití v trestním řízení.

Závěrem autorka hodnotí dosažení vytyčených cílů a zamýšlí se nad taktikou vedoucí k překonání lživé výpovědi.

Klíčová slova:

lživá výpověď, taktické postupy překonávání lživé výpovědi, fyziodekční vyšetření

Tactical methods of overcoming false testimony

Abstract

The topic of this diploma thesis is tactical methods of overcoming false testimony. This diploma thesis aims to map and analyze selected criminal-tactical procedures used to overcome false testimony, as well as some other methods of overcoming false testimony, whether permitted or not, and to define the mechanism of their operation, especially with regard to their use in the Czech Republic. The diploma thesis concludes with a discussion of a specific and controversial tactical procedure used to overcome false testimony, which is the lie detector. The diploma thesis is organized into four chapters and their subchapters.

The first chapter deals with basic terminology and its definition. It defines the concept of interrogation and testimony, false testimony including the manifestations on the basis of which a lie can be detected in a testimony, the concept of credibility and truthfulness, as well as the different types of interrogation according to the classification criteria of complete and credible testimony.

The main topic of the diploma thesis is contained in the second chapter. This chapter defines the mechanism of operation and the essence of the basic tactical interrogation procedure as well as the partial tactical interrogation procedure used to overcome false testimony. The author also reflects on the advantages and disadvantages of each of partial tactical interrogation procedure. Some other methods of overcoming false testimony, whether permitted or not, are defined in the third chapter. John Reid's interrogation technique, the so-called Reid Technique, which is inherently linked to the topic of this diploma thesis, is also defined among the illicit methods of overcoming false testimony.

In the last, fourth chapter, the author discusses a controversial tactical procedure used to overcome false testimony, which is the lie detector. The chapter focuses on its historical origin, its practical implementation and the pitfalls of its use in criminal proceedings.

Finally, the author evaluates the achievement of the set objectives and reflects on the tactics leading to overcoming false testimony.

Keywords:

false testimony, tactical methods of overcoming false testimony, lie detector